

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra muzikologie

Bakalářská práce

Hudební kultura v Zábřehu mezi lety 1840 - 1914

Mucical culture in Zábřeh between years 1840 - 1914

Pavel Granzer

Vedoucí práce: Phdr. Ingrid Silná

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně
a na základě uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci 15. srpna 2011

Pavel Granzer

.....

Děkuji PhDr. Ingrid Silné, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce a cenné připomínky. Dále bych chtěl poděkovat pracovníkům Státního okresního archivu Šumperk za jejich pomoc při shromažďování materiálu.

Obsah

Úvod.....	5
Stav pramenů a literatury.....	6
1. O městě Zábřehu.....	8
1.1 Z hudební historie Zábřehu.....	10
2. Gymnázium a jeho osobnosti.....	11
2.1 František Hýbl.....	12
2.2 František Waic.....	21
2.3 Václav Kálik.....	26
2.4 Karel Boleslav Jirák.....	29
3. Kašpar Pivoda.....	31
4. Spolková činnost.....	34
4.1 Občanská beseda.....	34
4.2 Spolek paní a dívek Zora.....	39
4.3 Gesangverein Sängerbund.....	41
5. Instrumentální soubory.....	45
5.1 Dubická kapela.....	45
6. Chránová hudba.....	48
Závěr.....	55
Shrnutí.....	57
Summary.....	58
Zusammenfassung.....	59
 Soupis pramenů a literatury.....	 60
Seznam příloh.....	64
Anotace	

Úvod

Bakalářská práce s názvem Hudební kultura v Zábřehu mezi lety 1840 - 1914 vznikla se záměrem zmapovat hudební dění v tomto severomoravském městě. Tato práce nenavazuje na žádnou předchozí publikaci, která by uceleně předkládala obraz hudebně-kulturního života v Zábřehu. Jako časový úsek svého zájmu jsem si zvolil dobu mezi lety 1840 a 1914. Tato data jsou ovšem pouze orientační, protože některé osobnosti či instituce tuto výšeč překročily.

Práce je rozdělena do několika kapitol. První kapitola se zabývá historií města Zábřeh od jeho vzniku ve 13. století do počátku 1. světové války, a také předkládá obecný charakter hudební činnosti ve městě v tomto období.

Druhá kapitola je věnována činnosti zábřežského gymnázia, které na přelomu 19. a 20. století působilo jako jedna z nejdůležitějších vzdělávacích, ale i kulturních institucí na Severní Moravě. V následujících podkapitolách jsou pak uváděny jednotlivé osobnosti, jenž měly vliv na vznik a ustálení tradice hudebně – pěveckých akademií gymnázia.

Ve třetí kapitole je popsána činnost Kašpara Pivody, který působil v Zábřehu v polovině 19. století jako učitel místní farní školy a regenschori farního kostela sv. Bartoloměje. Kapitola dále přináší informace o Pivodově rodině, zejména o jeho bratru Františkovi Pivodovi a dceři Marii Pivodové.

Kapitola číslo čtyři se snaží postihnout spolkovou činnost ve městě v období po roce 1850. Spolky, které v této době provozovaly hudební aktivity, byly Občanská beseda a Německý pěvecký spolek Gesangverein Sängerbund. Spolek paní a dívek Zora nebyl sice hudebním sdružením, ale jelikož se věnoval pořádání především hudebních koncertů, je v této kapitole zmíněn také.

Pátá kapitola se zabývá působením dubické kapely v Zábřehu a jeho okolí. Toto těleso, ačkoliv nepocházelo přímo ze Zábřehu, bylo

úzce spjato s kulturním životem města. Vyplývá to především z jeho spolupráce s pěveckými spolky a gymnáziem.

Šestá kapitola se snaží nastínit situaci chrámové hudby na kůru kostela sv. Bartoloměje v Zábřehu v 19. století.

Práce obsahuje také několik obrazových příloh, na kterých jsou znázorněny hudebniny dodnes dochované přímo na kůru kostela, ale také některé významné osobnosti a instituce, jež měly pro hudební kulturu ve městě stěžejní význam. Dále je součástí příloh také seznam hudebnin kostela sv. Bartoloměje pořízený v roce 1892.

Stav pramenů a literatury

Ucelenější práce zabývající se hudebním životem v Zábřehu v 19. století doposud nevznikla. O dějinách města se dovídáme z kroniky Leopolda Falze, která vyšla pod názvem Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900.¹

Dílčí informace o hudební historii města můžeme nalézt například ve Slovníku české hudební kultury nebo v Hudebním místopise Severomoravského kraje od Vladimíra Gregora. Hlavním pramenem jsou ale dokumenty uložené ve Státním okresním archivu Šumperk. Jsou to fondy: Archiv města Zábřeh (AM Zábřeh), Gymnasium Zábřeh (Gymn. Zábřeh), Farní úřad Zábřeh (FÚ Zábřeh), Farní škola Zábřeh (FŠ Zábřeh)², Kostelní konkurenční výbor Zábřeh (KKV Zábřeh) a práce Miroslava Žváčka s názvem Hudební život na gymnáziu v Zábřehu v letech 1896 – 1948.

Dalším cenným zdrojem informací je dobový tisk především periodika Moravský sever³ a Deutsche Wacht⁴. Některá důležitá fakta

¹ FALZ, Leopold. Dějiny města Zábřeha od nejstarších časů až do roku 1900. Praha: Votobia, 2003. 298 s.

² V závorce je uvedena značka, pod kterou je fond v archivu uložen.

³ Moravský sever - periodikum vycházející v Zábřehu na Moravě mezi lety 1900 – 1948.

⁴ Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg - periodikum vycházející mezi lety 1901 -1938 v Zábřehu na Moravě.

lze také nalézt v různých číslech vlastivědného sborníku Severní Morava. Tímto výčet literatury a pramenů končí. Bohužel cenné dokumenty typu kronik jednotlivých spolků nebo jejich protokolárních knih se nepodařilo nalézt.

1. O městě Zábřehu

Zábřeh na Moravě (dříve Hohenstadt) je město ležící asi 40 kilometrů severozápadně od Olomouce. Nachází se na levém břehu Moravské Sázavy na rozhraní severní a střední Moravy v předhůří Jeseníků. Zdroje českého statistického úřadu hovoří o 14.099 obyvatelích k datu 31.12. 2008.⁵ Mezi lety 1812 až 1900 vzrostl počet obyvatel z 1111 na 3011⁶. Díky své poloze bylo město odedávna považováno za významnou křižovatku moravských cest.

Městem byl Zábřeh prohlášen již ve 13. století, ovšem doklady o obydlování osad, které později vytvořily jádro města, dosahují mnohem staršího data. Během staletí se ve městě vystřídalo několik šlechtických rodů, počínaje pány z rodu Kravařů, Tunklů, Boskoviců, Žerotínů a Liechtensteinů.⁷

V období správy Tunklů, podle historických zpráv vstoupili do zdejšího kraje v roce 1437, se poprvé dovídáme o rozmachu Zábřehu, spojeného se zakládáním rybníků. Za Jiřího Tunkla vznikly Velký a Malý Zábořický rybník, Městský rybník, Zámecký neboli Oborníkový rybník, rybník Příčinek, potom Hrabový, Dubický, Sudkovský a Vitošovský rybník, z nich zůstal dnes jen Zámecký.⁸

Úpadek zábřežského panství nastává za správy Ladislava Velena ze Žerotína (panství spravoval mezi lety 1599 – 1619). Tento poslední Žerotín v Zábřehu byl za aktivní účast na pražském povstání v roce 1618 ztrestán propadnutím majetku. O jeho konci není mnoho známo, pravděpodobně dožil pod ochranou uherských bratří Perenů v Benátkách.⁹

⁵ Oficiální internetové stránky Českého statistického úřadu [online]. [citováno dne 4. 2. 2010]. Dostupné z:

http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/pocet_obyvatel_v_obcich_olomouckeho_kraje_k_1_1_2009.

⁶ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 230.

⁷ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. 298 s.

⁸ Srov. Tamtéž.

⁹ Srov. Tamtéž.

Po převzetí zábřežského panství rodem Liechtensteinů v roce 1622 nebylo město svědkem nikterak progresivního vývoje, tuto situaci ještě více zkomplikovala třicetiletá válka a následná protireformace. V roce 1714 postihla město morová pohroma, při níž během dvou let zemřelo 71 obyvatel a úpadek města dokonal vpád pruského vojska v říjnu roku 1744.

Jistá změna nastala až v 19. století, kdy se o rozmach místního života postarala výstavba železnice. Takzvaná Severní Ferdinandova trať byla dostavena v roce 1845 a vedla z Olomouce do České Třebové. Toto spojení položilo základy obchodně-průmyslovému rozvoji celé oblasti Zábřehu a Šumperka.¹⁰

V roce 1850 byla uzákoněna a vzniká obecní samospráva s voleným představenstvem v čele se starostou. Pro rozvoj veřejného života bylo zásadní především vydání zákona o spolčovacím právu v roce 1867, po němž začíná v Zábřehu vznikat mnoho, jak českých tak i německých spolků. K nejvýraznějším patřily německý školský spolek (Schuleverein, 1881), německý pěvecký spolek (Gesangverein Sängerbund, 1865) a skupina Svazu Němců severní Moravy (Bund der Deutschen Nordmährens, 1887), v jejímž čele stála výrazná osobnost života v Zábřehu Hermann Brass.¹¹ Mezi prvními spolky, které vznikly byla také česká Občanská beseda (1882), Matice školská (1883), odbor Národní jednoty pro východní Moravu (1900), a spolek Metoděj v Krumpachu (1892) a tělocvičná jednota Sokol (1895).¹²

První světová válka znamenala výrazné přibrzdění snah vzmáhajícího se Zábřehu, ale po vzniku samostatného československého státu nastává doba prosperity ve všech oblastech. „Spolky spolu se školami a dalšími institucemi rozvíjely širokou kulturní činnost, a to v českém i německém prostředí. Tradiční hudební aktivity rozvíjeli profesori a žáci gymnázia, zejména studentský symfonický orchestr, další školy, Sokol, Orel i církve. Významným kulturním i zábavním fenoménem se stala filmová

¹⁰ srv. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha : od nejstarších časů až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003

¹¹ Srov. Kapitola 4.3

¹² Srov. BARTOŠ, Josef. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 137.

představení. Nejvýznamnějšími tiskovinami zůstávaly český Moravský sever a německý *Deutsche Wacht*.“¹³

1.1 Z hudební historie Zábřehu

O hudebních aktivitách v Zábřehu v nejstarších obdobích existuje jen velmi málo hmatatelných pramenů. V roce 1579 zde byla založena Českobratrská škola, která přispívala k rozvoji chrámové hudby ve městě a roku 1536 se zde narodil Jiří Strejc, českobratrský kněz a žalmista. Škola zanikla pravděpodobně v období po bitvě na Bílé hoře 1620. Poslední písemné zmínky o ní jsou z roku 1616, kdy byli její učitelé vypláceni čtvrtletní dávkou půl libry groše za vyučování sirotků.¹⁴

V 19. století sehrály významnou roli v rozvoji města instrumentální soubory z okolí (např. dubická kapela). Dozvídáme se o nich v souvislosti s pořádáním městských oslav, nejrůznějších svátků a významných událostí. Po roce 1850 se rozvíjí bohatá spolková činnost (spolek Občanská beseda, spolek paní a dívek Zora, Gesangverein Sängerbund), ovšem pravděpodobně nejvýznamnější událostí bylo založení gymnázia v roce 1896. Nová škola pod vedením prvního ředitele Františka Kahlika okolo sebe soustředila většinu zábřežských hudebníků, a to jak ze strany učitelského sboru tak i studentstva. Takovými osobnostmi byli profesor František Hýbl a profesor František Waic, studenti Václav Kálík, Stanislav Adam a K. B. Jiráček. Právě díky těmto osobnostem dosahovaly produkce gymnázia značné úrovně a daly tak vzniknout silnému kulturnímu zázemí, které později vedlo k založení Pěveckého sdružení severomoravských učitelů v roce 1922.¹⁵

¹³ BARTOŠ, Josef. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004, s. 137.

¹⁴ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 49 – 53.

¹⁵ Pěvecké sdružení severomoravských učitelů Zábřeh na Moravě vzniklo v roce 1922 a kromě přestávky v době 2. světové války existuje dodnes. V jeho čele postupně stály František Neubauer, Jan Skopal, Antonín Plhák a Boleslav Sadil. Repertoár sboru je tvořen především skladbami B. Smetany, A. Dvořáka, J.B. Foerster. Těleso se účastnilo festivalu Kálíkův podzim nebo Festivalu mužských sborů ve Valašském Meziříčí. Srov. Český hudební slovník osob a institucí [online].

2. Gymnázium a jeho osobnosti

Zásadní událostí pro pozvednutí české kultury v Zábřehu byl vznik gymnázia. Po založení první české střední školy na severní Moravě volalo obyvatelstvo celého regionu již dlouhou dobu, ovšem impuls k tomuto kroku dal až akademický odbor Národní jednoty v roce 1892. V tomto roce byl svolán sjezd pěti set delegátů ze zábřežského, šumperského, litovelského, uničovského a mohelnického okresu, na němž byla sepsána rezoluce na podporu založení zábřežského gymnázia.¹⁶

Výnosem ze dne 4. března roku 1895 povolilo ministerstvo kultury a vyučování zřízení nižšího gymnázia v Zábřehu. Do roku 1896, kdy započala výstavba gymnaziální budovy, nashromáždil výkonný výbor 28 000 zlatých na výstavbu nové budovy, která byla dokončena až ve školním roce 1900/1901. Z toho důvodu probíhala prozatímní výuka v domě č. 22 na Dolním náměstí. Prvním ředitelem ústavu se stal František Kahlik. Po jeho smrti v roce 1908 na místo ředitele nastoupil Rudolf Dvořák (1861 – 1919).

Gymnázium mělo značný vliv nejen na hudební rozvoj města, ale z jeho tříd vyšli také absolventi patřící dnes k významným hudebním osobnostem. Václav Kálík, Stanislav Adam a Karel Bohuslav Jirák patřili ke zdejším studentům na přelomu století a pravidelně se účastnili pěvecko – hudebních akademií. Tyto akademie se velmi rychle staly oblíbenou a hojně navštěvovanou akcí. Na počátku této hudebních akcí stáli především dva zdejší kantoři, František Waic a František Hýbl. Ačkoliv se první akademie konala pod Hýblovým vedením, byl to až Waic, který vytvořil tradici těšící se vysoké oblíbenosti po dlouhá léta. O vysokých nárocích kladených na studenty svědčí například uvádění děl Smetanových, Mozartových,

[citováno dne 13.4.2010]. Dostupné z:

http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&action=record_detail&id=4712.

¹⁶ *Státní okresní archiv v Šumperku, Gymnasium Zábřeh, Gymn. Zábřeh, inventář.*

Schubertových, ale také provedení oratoria *Stabat Mater* Antonína Dvořáka v roce 1905.

Nejednalo se jen o koncerty studentů, které obohacovaly kulturní život v gymnaziálních prostorách. Aula byla využívána takřka ke každé významné hudební produkci ve městě. Zpravidla se jednalo o koncerty dubické kapely, spolku Občanské besedy, a vystupovali zde také pozvaní umělci.¹⁷

Již krátce po svém vzniku naznačilo zábřežské gymnázium, jak velikým přínosem bude pro rozvoj celého kraje. Nejen svou vzdělávací, ale i kulturní, společenskou a národně uvědomovací činností zastávalo pozici centrální instituce na severní Moravě.

2.1 František Hýbl

První významnou osobností, která zasáhla do kulturního dění na gymnáziu byl František Hýbl. Narodil se v Dubicku v roce 1866. Od roku 1880 působil jako varhaník v kapli Nových Zámků u Litovle, kde později vedl i sbor na kůru. V téže době působil také v klášterním kostele Sv. Alfonsa v Července. V období před příchodem do Zábřehu v roce 1892 ještě několik let pobýval v Úsově, opět co by varhaník a ředitel kůru. V roce 1902 úspěšně složil státní odbornou zkoušku z hudby v Praze.

V Zábřehu přijal Hýbl kromě funkce regenschoriho i místo pomocného učitele hudby a zpěvu na gymnáziu, jeho jméno spojujeme také se spolkem Občanská beseda, který vedl jako sbormistr. Kromě

¹⁷ 25. října roku 1903 uspořádalo ředitelství gymnázia koncert houslisty Emanuela Ondříčka, na kterém zazněly skladby: N.Paganini: koncert D dur, G. Bizet – Hubay: Velká fantazie na motivy z opery Carmen, B. Smetana: Na břehu mořském pro klavír (Karel Leitner), Wienawski: Legenda, B.Smetana – Ondříček: Skočná, Liszt: uherská rapsodie č. 12 (Karel Leitner), Paganini: Variace na anglickou hymnu. Srov. Moravská sever ze dne 30. října 1903.

pedagogické činnosti se zabýval i skladbou, ovšem doložit lze jen velmi málo většinou duchovních skladeb.¹⁸

Prvotní činnost v Zábřehu spojil Hýbl především s kostelním sborem, který tvořili pravděpodobně většinou jeho gymnaziální studenti. Také pro ně byla významná návštěva olomouckého arcibiskupa Dr. Kohna 27. května roku 1897, při níž studenti pod Hýblovým vedením zazpívaly sbor *Ecce sacerdos magnus*¹⁹ a sbor L. Belly – *To den*.²⁰

Po postupném zvyšování kvalit souboru se uspořádala první veřejná pěvecko - hudební akademie zábřežského gymnázia. Její datum bylo zveřejněno v olomouckém Pozoru²¹ a tato významná slavnost se konala v neděli 1. července roku 1900.²²

Na programu se objevila díla:

1. K. Bendl: *Svatý Václave*, chorál pro mužský sbor
2. A. Dvořák: výňatek z opery *Dimitrij* v úpravě J. Maláta
pro dvoje housle a klavír, hrál soubor houslí s doprovodem klavíru
3. F. Pivoda: píseň *Křepelinka* pro soprán a alt s doprovodem klavíru
4. *Entrée akt* pro smyčcové kvarteto²³
5. E. Nápravník: *Rodnému kraji*, smíšený sbor s doprovodem klavíru
6. F. Mendelssohn – Bartholdy: *Pochod ze Snu noci svatojánské* pro klavír a harmonium
7. B. Tomáš: *Melodie*, dueto pro housle a klavír
8. F. Hýbl: *Směs z luhů vlasteneckých* pro smyčcový soubor a klavír

¹⁸ Úplný seznam Hýblových skladeb nelze rekonstruovat. Jednou z Hýblových skladeb je „Směs z luhů vlasteneckých pro smyčcový orchestr“. Skladba zazněla na pěvecko – hudební akademii 1. července roku 1900. Další skladbou je Offertorium o němž je zmínka v dokumentech kostela sv. Bartoloměje v Zábřehu. Příloha č. 26.

¹⁹ U skladby nebyl uveden autor

²⁰ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.. S.3

²¹ Pozor - politický a hospodářský časopis : orgán hospodářské jednoty olomoucké, založen a rolnických továren. Deník vycházející v Olomouci mezi roky 1872-1938 nákladem Hospodářské jednoty olomoucké.

²² ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.. S.3

²³ U skladby není uveden autor.

Úroveň provedení, ale především vřelé přijetí dokládá článek Hynka Krásného redaktora z olomouckých novin *Pozor* ze 14. července 1900, ve kterém autor hovoří takto: „*Výkony studující mládeže, ač dosud velice mladé, byly velmi uspokojující, ba mnohá čísla uvedla četné přítomné obecenstvo v příjemné nadšení*“.²⁴ První číslo programu chorál *Svatý Václave* bylo provedeno čtyřiceti zpěváky, zde pravděpodobně vypomohl studentům sbor Občanské besedy. Instrumentální hudbu zastupovala část opery *Dimitrij* od Antonína Dvořáka v úpravě pro dvanácti členný houslový soubor²⁵ a smyčcové kvarteto *Entré akt* v podání studentů Štěpaře (1. housle), Krajčího (2. housle), Poláška (Viola), Kostelíka (violoncello). Píseň *Křepelinka* skladatele Františka Pivody prý dokonce uvedla sál v pravou bouři a obecenstvo si vyžádalo její opakování. Vrchol celého programu se ovšem ukázal až v posledním čísle (F. Hýbl: *Směs z luhů vlasteneckých* pro smyčcový soubor a piano) a Krásný jej popisuje takto: „*perlou celé akademie bylo předposlední číslo Směs z luhů vlasteneckých pro smyčcový orchestr [...] Provedení bylo bezvadné a volené písně úplně časové, které v podobných směsích zřídka slýcháme a pořadem jedna druhé pěkně odpovídala*“.²⁶ Pořadí jednotlivých písní bylo následující: *Bývali Čechové, Hle, nuž zde leží, Naprej, Morava, Spi, Havlíčku, Sláva ti, vlasti má, Kde domov můj a Proč bychom se netěšili*. Dále pisatel uvedl: „*Tato první akademie naší mládeže podala nezvratný důkaz, že gymnasium zábřežské všestranným způsobem hledí ke vzdělávání mládeže a v tomto případě v oboru hudebním. Pan Hýbl podal důkaz, jak možno v krátké době čtyř roků pokročiti i v tomto oboru*“.²⁷

Po této události, která znamenala první krůček k založení hudební tradice zábřežského gymnázia, byl význam Františka Hýbla poněkud upozaděn. V roce 1901 na gymnázium přichází nový profesor František Waic²⁸ a jako skvělý učitel zpěvu a hudebně velmi agilní

²⁴ Srov. *Moravský sever* ze dne 14. července roku 1900.

²⁵ Seznam studentů tvořících houslový soubor neexistuje.

²⁶ ŽVÁČEK, Miroslav. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S.3

²⁷ ŽVÁČEK, Miroslav. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S.4

²⁸ Srov. Kapitola 2.2 František Waic..

osobnost přebírá vůdčí roli ve vedení pěvecko – hudebních akademií i ve spolku Občanská beseda. Hýbl ovšem na gymnáziu zůstával nadále a soustředil se na výuku instrumentální hudby a akademií se pravidelně účastní jako korepetitor. Poté co profesor František Waic po pěti letech odešel do Olomouce a hudební činnost celého Zábřehu byla na krátkou dobu paralyzována, se Hýbl opět postavil do čela, jak gymnaziálního souboru, tak i nově vznikajícího pěveckého sboru všech zábřežských spolků. Toto založení nového spolku avizuje Moravský sever ze dne 3. listopadu 1905 slovy: „*Pěvecký odbor všech zábřežských spolků má zkoušky v Besedě pod vedením F. Hýbla*“.²⁹ Ovšem o činnosti tohoto tělesa není v dostupných pramenech žádné zmínky. Pravděpodobně se jedná o pokračovatele spolku Občanská beseda, který v té době přerušil svou činnost kvůli odchodu Františka Waice do Olomouce.

Na gymnáziu byla situace opačná. Akademie roku 1906 se uskutečnila tradičně na jaře a tentokrát bylo datum jejího konání stanoveno na 29. dubna. Program tvořily tyto skladby:

1. J. Haydn – K. Knittl: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor
2. A. Foerster: *Trojlistek z luhů slovinských* pro troje housle
3. J. Jindřich: *Svatý Václave* pro mužský sbor na text J. V. Sládka
4. A. Dvořák: *Maličkosti č. 3 a 5.* pro dvoje housle, violoncello a klavír
5. F. Vach: *Pěvcovo loučení* pro smíšený sbor s průvodem klavíru
6. CH. W. Gluck: *Andante*
F. Schubert: *U moře*, skladba pro lesní roh s doprovodem smyčcového kvinteta.
7. J. Klička: *Balada o české hudbě* pro smíšený, osmihlasý sbor na text J. Neheského
8. A. Prauss: *Slovanský tanec* pro velký smyčcový soubor

²⁹ Srov. Moravský sever ze dne 3. listopadu 1905.

Další z gymnaziálních akademií pořádaná 21. dubna 1907 měla na programu tyto skladby:

1. J. Haydn – K. Knittl: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor
2. L. v. Beethoven: *Symfonie č.5*, první věta v úpravě pro klavír
3. P. Křížkovský : *Vesna*, mužský sbor
4. A. Dvořák: *Polonaise* pro klavír pro 4 ruce
5. O. Ševčík: *Fantazie na národní píseň*, housle s průvodem klavíru
6. P. Křížkovský: *Chvalozpěv Cyril a Metoděj*, mužský sbor
7. J. R. Rozkošný: Dvě *noveletty* pro orchestr
8. A. Dvořák: *Slavnostní zpěv*, sbor

Tradiční gymnaziální akademie konaná 1.května 1908 představila tyto skladby:

1. Vlk: *Vlasti*, smíšený sbor
2. J. Čapka Drahlavský: *Večerní myšlenky* pro smíšený sbor
3. A. Dvořák: *Žalm 149*, pro smíšený sbor, klavír, harmonium
4. A. Ručka: *Elegie*, Říhovský: *Melodie*, Drhla: *Serenáda* pro sólové housle s doprovodem klavíru
5. J. Čapka Drahlavský: *Májová noc* pro smíšený sbor a velký orchestr

Od roku 1908 se akademií pravidelně účastnili také studenti Václav Kálik a Marie Diblíková. Jarní akademie pořádaná dne 21.března 1909 měla na programu tyto skladby:

1. J. Haydn: Variace na rakouskou hymnu pro smyčcový kvartet
2. Z. Fibich: *Společenská*, chlapecké sbory s průvodem klavíru,
A. Dvořák: sbor z opery *Šelma sedlák*, klavír
3. J. Malát: úryvky ze Smetanových oper *Libuše* a *Hubička* pro sbor houslí s průvodem klavíru

4. F. Gregor: *Drotařík*
P. Křížkovský: *Dívča*, mužský sbor
5. A. Dvořák: *Slovanský tanec* č. 8. pro klavír na 4 ruce
E.H. Grieg: *Norský tanec*
6. J. Malát: *Bělohradské zvony*, smíšený sbor
7. Ch. Bériot: *Allegretto* z 3. koncertu pro dvoje housle
s průvodem klavíru
A. Dvořák: *Capriccio* na české národní písně pro sólové
housle
8. A. Jelínek: *Balada o šípu*, melodram
9. J. Sychra: *Modlitba za vlast*, smíšený sbor s průvodem
Klavíru
10. A. Prauss: *Slovanský tanec* pro velký smyčcový orchestr

Moravský sever podal zprávu i o této akademii a vyzdvihl výkon především Václava Kálíka a Stanislava Adama. V následujícím roce na květnou neděli 20. března 1910 provedli studenti Kašparovy *České pašije* a 17. dubna gymnaziální akademii. Program byl následovní:

1. J. Jindřich: *Svatý Václave*
P. Křížkovský: *Prosba o převoz* pro mužský sbor
2. J. Malát: *Kytice z českých luhů*
J. Klička: *Scherzo*, sbor houslí s průvodem klavíru
3. B. Smetana: *Má hvězda*, sbor pro tři dětské hlasy
A. Ručka: *Žezulka*, sbor pro dva dětské hlasy a klavír
4. J. Čapka Dražlovský: *Moravské veselosti* č. 2, klavír na 4
ruce
5. Q. Havlasa: *Balada* pro housle s průvodem klavíru
Ch. Bériot: *Andante tranquillo* z koncertu č. 8
6. F. Bazin – K. Bendl: *Křižáci na moři*, velký chorální výjev
pro smíšený sbor
7. J. B. Foerster: *Norská balada*, melodram s průvodem klavíru
8. A. Hnilička: *Věta*, smyčcový orchestr

9. E. Grieg: *Scherzo*, klavír sólo
10. F. Gaal: *Suita z českomoravský národních písní* pro smyčcový orchestr s průvodem klavíru
11. V. Blodek: č.4 a č.7 z opery *V studni*, smíšený sbor a klavír

Hudební akademie z roku 1911 přinesla některé změny. Gymnaziální Matice přispěla pěti sty zlatými na nákup nástrojů a hudebnin, podpořila tak vznik studentské kapely. Mohlo tudíž vzniknout další hudební těleso, které rozšířilo repertoár koncertů. Nově vzniklé kapely se nejprve ujal Josef Sahula, považovaný ve městě za výborného houslistu, ale po jeho krátkém působení soubor převzal profesor Jaroslav Polák, působící na gymnáziu od roku 1908. Na programu akademie konané dne 7. května 1911 byly tyto skladby:

1. A. Ručka: *Modlitba*, sbor
2. J. Holý: *Capricioso*, sbor houslí s průvodem klavíru
3. A. V. Klee: *Modlitba za vlast*, dětský sbor a harmonium
4. A. Dvořák: *Polonaise* pro klavír
5. K. E. Macan: *Národu*
V. Říhovský: *Motýli*, dvojzpěvy s průvodem klavíru
6. K. Weis: *Ouvertura* na národní hymny *Kde domov můj* a *Moravo* pro housle s průvodem klavíru
7. K. Bendl: *Aničko, dzevečko*, smíšený sbor s barytonovým sólem a průvodem klavíru
8. J. Offenbach: *Předehra a Barkarola* z opery *Hoffmanovy povídky*
9. B. Smetana: *Česká píseň*, smíšený sbor a „mužský sbor“ s průvodem klavíru
10. J. P. Soussa: *Pod hvězdnatou vlajkou*

Hudební čísla 8 a 10 provedl nově vzniklý orchestr pod vedením profesora Jaroslava Poláka. Ostatní čísla byla nacvičena a provedena pod vedením Františka Hýbla. V Moravském severu byla snaha nového

tělesa kladně oceněna, a tak povzbuzeni počátečním úspěchem, uspořádali studenti další koncerty. Tentokrát v zábřežské besedě 13. května 1911 a 28. května 1911 v Lupěném v hostinci Národní jednoty. Po slibných začátcích ovšem profesor Polák odchází do Plzně a orchestru se ujal učitel František Vlček. Pěvecko-hudební akademie pořádaná dne 5. května 1912 měla tento program:

1. J. Nešvera: *Svatý Václave*, smíšený sbor s průvodem klavíru
2. J. Strauss: Směs z opery *Netopýr*
3. P. Křížkovský: *Utonulá*, mužský sbor
4. J. Haydn: *Menuetto*, sbor houslí.
B. Smetana: *Rozmysli se Mařenko*
5. K. Bendl: *Jaro je švarné pachole*
6. C. M. Hrazdára: *Jarní idylka* pro 2 housle, violoncello, klavír a harmonium
7. O. Nedbal: Valčík z pantomimy *Princzna Hyacinta*
8. Z. Fibich: *Jarní romance* pro sóla, smíšený sbor s průvodem klavíru

Gymnaziální orchestr pod vedením Františka Vlčka provedl č.2 a č.7 programu, ostatní skladby byly nacvičeny a provedeny Františkem Hýblem.

Rok 1913 zahájili studenti řadou duchovních skladeb. 5. ledna provedli při studentské mši skladby: J. E. Zelenka: *Adeste fideles*, A. Vlk: *Narodil se*, P. Křížkovský: *Svatý Václave*. 2. března zaznělo *Stabat Mater* od J. B. Foerstra. V květnou neděli při studentské mši provedli *České pašije* od B. Kašpara. Gymnaziální akademie pořádaná toto roku měla na programu následující skladby:

1. J. Haydn: recitativ z oratoria *Stvoření*, sbor a sóla č. 11.12.13.
2. V. Bellini: Ouvertura k opeře *Norma*
3. F. Liszt: *Sbor andělů z Fausta*, pro velký smíšený sbor s průvodem klavíru a harmonia

4. F. Boieldieu: Ouvertura k opeře *Kalif z Bagdádu*
5. J. Nešvera: *Píseň o žních: Do pole, Na poli, Z pole*

Číslo 2 a 4 z programu byla zahrána gymnaziálním orchestrem pod vedením Františka Vlčka, ostatní pod vedením profesora Františka Hýbla. Po prázdninách roku 1913 odešel ze Zábřehu učitel Vlček a orchestru se ujal učitel Vladimír Hubálek. V Hubálkovy získal gymnaziální soubor skvělé hudební vedení, byl nejenom výborným klavíristou, ale také dobrým dirigentem. Poprvé se zábřežskému publiku představil na koncertě pořádaném 22.2.1914 v aule gymnázia, na nějž si přizval i svého přítele klavírního virtuóza Jindřicha Pravečka. Program koncertu byl následovní:

1. C. Kreutzer: Ouvertura k opeře *Nocleh v Granadě* pro velký orchestr
2. L.v. Beethoven: *Sonata quasi fantasia* pro klavír
3. P. I. Čajkovský: *Chanson triste* pro smyčcový orchestr
4. F. Chopin: *Polonaise A dur* pro klavír
5. J. Praveček: *Svatební pochod* pro klavír
6. J. Fučík: *Vstup gladiátorů* pro velký orchestr

Koncert obecenstvo přijalo s nadšením, především díky výkonům J. Pravečka. Moravský sever tvrdil, že si virtuóz získal publikum hned prvními akordy. Oceněn byl i orchestr, jenž prý pod vedením Vladimíra Hubálka dosáhl značného pokroku.

Posupně se rozvíjející činnost gymnaziálních akademií přerušilo vyhlášení První světové války. Budova školy byla zabrána vojskem a pravidelná výuka se tím pádem zastavila. Veškerá kulturní činnost ustala, mimo jiné z důvodu odvedení několika profesorů, mezi nimi i Vladimíra Hubálka.

Po válce byl provoz školy opět obnoven a do čela hudebních akademií se znovu postavil František Hýbl. Na svůj post učitele zpěvu rezignoval v roce 1924. Po dlouholeté službě na zábřežském gymnáziu odešel do zaslouženého důchodu. Zemřel v Zábřehu v roce 1946.

Během více než třiceti let své pedagogické činnosti patřil vždy k základním kamenům učitelského sboru. Hýbl nebyl osobností tak pokrokovou jako jeho následovník František Waic, pod jeho vedením tvořily repertoár gymnázia především drobnější sborové skladby. Sbor sice tvořili studenti, ti ovšem byli často doplňováni zpěváky ze spolku Občanská beseda. Klavírní doprovod obstarával Hýbl často sám, nebo opět někdo ze spolku. Pokud se v programu objevovaly instrumentální skladby, jednalo se zpravidla o komorní čísla, protože samostatný studentský orchestr vznikl až v roce 1911, ten ovšem Hýbl nikdy nevedl. Na místo toho se v jeho čele často střídali dirigenti, a proto nemohl tento soubor v krátké době dosáhnout patřičné kvality. V roce 1913 když v jeho čele stanul schopný Vladimír Hubálek, blížila se již první světová válka, která veškerou činnost školy přerušila. Pokud bychom označili Františka Waice za zakladatele úspěšných pěvecko – hudebních akademií, Františka Hýbla lze označit za jejich udržovatele.

2.2 František Waic

Druhou, ale pravděpodobně nejvýznamnější, osobností hudebního dění v Zábřehu na přelomu století se stal František Waic³⁰. Waic přišel do města v roce 1900 a ujal se místa profesora na zdejším gymnáziu. Do pozice učitele krasopisu, hudby a nepovinného tělocviku ho vybral ředitel František Kahlik, který si jej u zemské školní rady sám vyžádal. Stal se také vedoucím sboru Občanské

³⁰ František Waic byl významný český hudební pedagog, narodil se 21. ledna roku 1866 v Lubenicích u Benešova a zemřel 3. září 1939 v Olomouci. Studoval na reálném gymnáziu v Táboře a následně na učitelském úřadu v Praze. V roce 1900 byl jmenován profesorem tělocviku na gymnáziu v Zábřehu a posléze zde vyučoval i hudbu. Poté v roce 1905 přešel do Olomouce, kde vyučoval zpěv na reálném gymnáziu. Byl členem PSMU a v roce 1921 také jeho předsedou. Je považován za pokrokového učitele, který se ve své činnosti opíral o tonální metodu ve spojení se starou českou metodou intonace podle intervalů lidových písní. Z jeho publikační činnosti je významná především *Škola intonační na podkladě národních písní slovanských pro školy měšťanské a střední (Zábřeh 1913)*. Byl také občasným přispívatelem do olomouckých Selských listů a Našince. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963. S. 935 – 936.

besedy. Tento moderně orientovaný pedagog, jenž udržoval živé vztahy se současnou hudbou i skladateli, usiloval při výuce především o to, aby jeho žáci pochopili význam hudby pro jejich vnitřní rozvoj. Hudební vzdělání nepovažoval za cíl, nýbrž za prostředek ke kultivaci a zušlechťování lidské osobnosti.³¹

S Waicovým příchodem na gymnázium nastává rapidní zvýšení nároků na kvalitu hudebních provedení. Již po roce svého působení na gymnáziu uspořádal společně s Františkem Hýblem v pořadí druhou pěvecko - hudební akademii, tentokrát již v aule nové gymnaziální budovy. Pod Waicovým vedením dosahovaly koncerty stále vyšší umělecké úrovně, což se definitivně prokázalo při provedení jeho posledního počinu v Zábřehu, Dvořákova *Stabat Mater* v roce 1905. Waic poté odchází do Olomouce.

Není divu, že se aktivně do těchto hudebních událostí zapojovali především ti žáci, kteří následně s hudbou spojili i svůj profesní život. Byli jimi budoucí skladatelé Karel Boleslav Jirák, Václav Kálik a Stanislav Adam.

Prvním společným počinem učitelů Hýbla a Waice byla žakovská akademie z 5. července roku 1901. Moravský sever v čísle z 19. července roku 1901 k tomuto vystoupení napsal, že vzhledem k nízkému věku účinkujících působil výsledek čestným a povzbuzujícím dojmem. Program hudebních čísel byl následovní:

1. A. Forchgot-Tovačovský: *Svorný duch*, mužský sbor
2. K. Tichý: V podvečer, J. Holý: *Serenáda a Scherzino* pro 3 housle a violu.
3. F. Pivoda: *Jaro*, dvojzpěv pro soprán a alt s průvodem klavíru.
4. J. Malát: *Národní písně. Já jsem z Kutné Hory a Už mou milou* pro smyčcový kvartet.
5. J.B. Foerster: *Směs národních písní* pro smíšený sbor.
6. J. Přibík: *Ruské zastaveníčko, Národní tance: Šáteček, Zahradníček* pro smyčcové kvarteto.

³¹ Srov. KAPUSTA Jan: Zábřežská léta Václava Kálíka, Šumperk: 1972.

7. J. Haydn: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor a průvod klavíru.

První velevýznamnou událostí pod Waicovým vedením byla pěvecko - hudební akademie, která se uskutečnila 27. července roku 1901 u příležitosti slavnostního svěcení budovy gymnázia. Důležitost tohoto aktu byla velká a gymnázium proto požádalo o výpomoc všechny zpěváky v Zábřehu a okolí.³² Waic se tak kromě školního sboru mohl spolehnout na zkušenosti členů spolku Občanská beseda. Na programu byly následující skladby:

1. B. Jeremiáš: *Český prapor*, pro smíšený sbor s průvodem klavíru a harmonia, provedený sborem Občanské besedy.
2. A. Dvořák: *Rej skřítků* a F. Chopin: *Valčík č. 14*, zahrála na klavír paní Ludmila Dezortová z Mohelnice
3. J. Nešvera: *Si iniquitates*, pro sopránové sólo. Sbor ze skladby *De profundis*, zazpívala paní Růžena Freslová a sbor Občanské besedy
4. O. Nedbal: *Romance*
J. Nešvera: *Ukolébavka pro housle* (zahrál Dr. Fresl)
5. B. Smetana: *Česká píseň*, pro smíšený a mužský sbor s doprovodem klavíru v provedení sboru Občanské besedy

Akademii, označovanou v Moravském severu jako „Akademii českého gymnázia v Zábřehu“³³ přichystanou na 8. června roku 1902, připravil školní soubor převážně sám, opět bylo ovšem nutné přizvat sbor Občanské besedy a spojení těchto dvou těles pak vytvořilo sto členný soubor. Deník dále uvádí, že celý výtěžek z této akce věnovala škola na podporu chudých studentů. Z programu se dovídáme následné pořadí skladeb:

³² Přizváni byli ovšem pouze čeští zpěváci.

³³ Srov. Moravský sever ze dne 5. června 1902.

1. J. Haydn: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor
2. A. Förchgott-Tovačovský: *Orle*, pestrá orle pro mužský sbor
3. Z. Fibich: *Novely. Op. 40, č. 30 a 32* pro sbor houslí
4. K. Kovařovic: *Loutkářův sirotek*, melodram na slova básně Svatopluka Čecha
5. F. Gaal: *Suita na českomoravské národní písně* pro housle, violoncello, kontrabas, klavír a harmonium
6. G. P. da Palestrina: *Improperiae*
J. B. Foerster: *Se skřivánkem vstávám* pro smíšený sbor.

Tento repertoár již názorně ukazuje intenzitu nasazení a schopnost motivace se kterou František Waic na své žáky působil.

Školní rok 1902 – 1903 byl zasvěcen dvěma velkým slavnostem. Při příležitosti první z nich pořádané na oslavu dvacetiletého působení hudebního spolku Občanská beseda, byl 8. března 1903 uspořádán koncert, na němž zazněli skladby K. Hampejse *Modlitba za vlast*, *Věno* a sbory z prvního jednání opery *Dalibor* Bedřicha Smetany, to vše za spoluúčasti žáků gymnázia.³⁴

Druhou zmiňovanou akcí se stala již tradiční pěvecko - hudební akademie, která se toho roku konala 14. června. Byla zasvěcena tvorbě slovanských autorů, a to především písni české, moravské a slovenské. Program tvořily tyto skladby:

1. J. Haydn - K. Knittl: Rakouská národní hymna pro smíšený sbor
2. J. Malát: *Zpěvy lidu českého*, směs z národních písni pro mužský sbor s průvodem klavíru
3. Barter: *Směs z národních písni* pro smyčcový kvartet.
4. L. Janáček: *Zahrádečka, Kolín, Karafiát*, národní písně.
Vítězslav Novák: *Pod tím naším okénčkem*, slovenská národní píseň s průvodem klavíru
5. J. Pařha: Variace na národní píseň *Anička konopě močila* pro smyčcový kvartet.

³⁴ Srov. Moravský sever ze dne 6. března 1903.

6. S. Čech: *Podzemní hlas*.
J. Neruda: *Láska*. (Recitace)
7. J. Čapka Drahlovský: *Moravské tance č. 1* pro sbor houslí.
8. V. Novák: *Nešťasná vojna*, balada na slova moravské lidové
poezie pro smíšený sbor s průvodem klavíru na čtyři ruce.

Především na příkladu zařazení skladeb Janáčkových a Novákových, lze rozpoznat Waicův přínos pro kulturu v Zábřehu této doby, protože bylo velmi neobvyklé, aby se v provinčních městech pravidelně objevovaly na repertoáru.

Za vyvrcholení působení profesora Waice lze považovat nastudování Dvořákova oratoria *Stabat Mater*. Dílo bylo v Zábřehu poprvé provedeno 7. května 1905 a podruhé o týden později 14. května 1905. Výsledkem dlouhých příprav, jichž se zúčastnilo na 135 zpěváků (62 sopránů a altů a 73 tenorů a basů), byla událost která co do významu předčila všechny ostatní. Sólových partů se ujali paní Růžena Freslová (soprán), Dr. Luděk Fresl (tenor), slečna Máří Navrátilová (alt) a koncertní mistr Jan Bouchal z Olomouce (bas). Klavírní doprovod obstarala Ludmila Dezortová z Mohelnice.³⁵

Dílo jakým je *Stabat Mater* přilákalo do Zábřehu mnoho zájemců a jeho vyslechnutí je utvrdilo v tom, že Waic dosáhl výjimečného výkonu. Drobná sprška kritiky se sice snesla na absenci orchestrálního doprovodu skladby (doprovod obstarával pouze klavír), nicméně dojem, který zanechalo provedení nejrozsáhlejší sklady, jenž se do té doby na repertoáru gymnazistů objevila, byl obrovský.

Bohužel se jednalo o poslední hudební počín Waicův v Zábřehu. Na konci školního roku 1905 opustil zábřežské gymnázium a odešel do Olomouce. Ačkoliv působil František Waic v Zábřehu pouze pět let, nemůže být pochyb o tom, že to byl právě on, kdo započal tradici gymnaziálních pěvecko - hudebních akademií, a že jim vtiskl svůj osobitý rys, kterým byla neustálá snaha o zdokonalování souboru a určitá ujasněná koncepce. Waic narozdíl od Hýbla do programů

³⁵ Srov. ŽVÁČEK, Miroslav.: *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S. 7.

začleňoval díla L. Janáčka, V. Nováka a jiných českých skladatelů, čímž se snažil propagovat českou moderní hudbu. Svým uvedením Dvořákova *Stabat Mater* dokázal, že se umí vypořádat i s rozměrnými skladbami a také s velkým souborem, který v tomto případě čítal na 130 osob. Waic byl později známý díky své publikaci – *Škola intonační na podkladě národních písní slovanských pro školy měšťanské a střední (1913)*, lze ale předpokládat, že své pedagogické názory formoval již při svém působení v Zábřehu. Osobnost Waicových kvalit a jistě i ambicí pravděpodobně nešlo v Zábřehu udržet, a tak není divu že po pěti letech odchází do atraktivnějšího prostředí Olomouce.

2.3 Václav Kálík

Nebyli to jen učitelé, kteří nasměrovali pěvecko - hudební akademie k jejich pozdějším úspěchům, ale i několik žáků ze kterých se později stali významné osobnosti české hudební kultury. Jedním z těchto žáků byl Václav Kálík.

Český hudební skladatel Václav Kálík se narodil 18. října 1891 v Opavě. Jeho otec František Kahlik³⁶ byl profesor opavského gymnasia a významný slezský buditel, který přijal místo ředitele nově vznikajícího gymnázia v Zábřehu, a jako takový patřil ihned po svém příchodu mezi důležité osobnosti ve městě.

Otec se synem se do Zábřehu přestěhovali v roce 1896, když bylo chlapci pět let. O jejich domácnost se starala hospodyně Františka Chlubová, protože matka opustila rodinu krátce po narození

³⁶ František Kahlik se narodil 29. ledna 1854 v Poličné u Valašského Meziříčí jako syn nadučitele a obecního tajemníka. Otec dal syna v roce 1866 studovat na německé gymnasium v Kroměříži, kde František Kahlik v roce 1873 složil maturitní zkoušky s vyznamenáním. Pak studoval na universitě v Praze a roku 1879 dosáhl aproby pro vyučování zeměpisu a dějepisu. Na základě disertace *Objevení a prozkoumání pevniny australské* byl roku 1886 promován na doktora filosofie. Jako oblíbený učitel působil nejprve v letech 1876-1883 na učitelském ústavu v Praze, kde mu zemská rada v roce 1881 vyslovila „za horlivé a svědomité plnění povinností pochvalné uznání“, a pak od roku 1883 do roku 1896 na gymnasiu Ústřední matice školské v Opavě, kde nabyt věhlasu jako slezský buditel, probouzející v mládeži i v dospělých svými historickými a zeměpisnými výklady uvědomění a činorodý vlastenecký zápal. Srov. KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk, 1972.

chlapce. Jeho mimořádný hudební talent se začal projevovat velmi brzy, ovšem otec, sám velký milovník a znalec hudby, nechtěl synovi dopřát hudebního vzdělání. Rodinnými přáteli byli slavní houslisté František Ondříček a Jaroslav Kocián, se kterými František Kahlík pořádal koncerty po Slezsku. Právě pod jejich vlivem poznal, jak strastiplná je kariéra hudebníka. Mladý Kálík se tak učil hudebním základům pouze z hodin zpěvu ve škole a z chrámové hudby na kůru zábřežského farního kostela Sv. Bartoloměje. Otcova nevole ustoupila, až když dosáhl syn deseti let, a tehdy se začal soustavně věnovat hře na klavír a housle. Jeho prvním učitelem byl František Hýbl, profesor na gymnáziu, regenschori farního chrámu v Zábřehu a soukromí učitel houslí. Po čtyřleté docházce na zábřežskou obecní školu poznal Kálíkův otec, že ta již nemá talentovanému chlapci co nabídnout, a proto byl ve školním roce 1900/1901 jeho syn přijat do primy gymnázia.³⁷

Na gymnáziu se začalo o talent mladého chlapce pečovat soustavněji, a to především díky pravidelným hodinám nepovinného zpěvu, které vedl profesor František Waic. Dalším projevem Kálíkova zájmu o hudební vzdělávání je fakt, že si jako septimán při takzvaných řečnických cvičeních zvolil téma Bedřich Smetana a jeho postoj k české hudbě. Smetana byl Kálíkovi po celý život velkým vzorem, a ten jeho dílo velice propagoval. Je pravděpodobné, že se jako člen sboru účastnil hudebních akademií již po svém příchodu na gymnázium, ovšem teprve ve školním roce 1906/1907 můžeme pozorovat jeho aktivní zapojení co by instrumentalisty. 21. dubna 1907 společně se Stanislavem Adamem³⁸ zahráli Ševčíkovu *Fantazii na národní písně (op. 10)* pro sólové housle, přičemž Kálík doprovázel na klavír.

Těžkou ránou mu byla smrt jeho otce. Ten zemřel na následky mrtvice 8. února 1908. Po osíření se za pomoci rodinných přátel

³⁷ Srov. KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk, 1972.

³⁸ Stanislav Adam (1889 – 1974) byl český houslista, kantor a skladatel. Mezi lety 1901 - 1909 studoval na gymnáziu v Zábřehu. Jako učitel působil v Lošticích, Bludově a Litovli. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963. S. 17 – 18.

připravoval především na úspěšné složení maturitních zkoušek. V této době se sestěhoval společně se svým spolužákem Bohuslavem Indrou do bytu v Šumperské ulici č. 29, kde nad oběma chlapci vykonávala dozor Josefina Zavřelová.

Ve svém posledním zábřežském roce se již Václav Kálik věnoval naplno svojí skladatelské činnosti. Sám se o tom vyjadřuje ve svých záznamech takto: „... *byl jsem úžasně pilný po stránce vlastní tvůrčí práce, komponoval jsem stále, i ve škole, matematice, němčině, ale i v předmětě, z něhož šla hrůza: při řečtině. Veškerou práci svou jsem však přísně tajil, věděl o ní jediný přítel můj v tehdejší době...*“³⁹ Po úspěšném absolvování zábřežského gymnázia, maturoval 30. června 1909, se Kálik definitivně rozhodl věnovat se naplno hudbě. V tomto směru mu velice pomohl Ferdinand Vach (zakladatel Pěveckého sdružení moravských učitelů), který si Kálikovi skladby osobně vyžádal a poslal je Vítězslavu Novákovi. Po prostudování materiálu přišla pozitivní zpráva, Novák doporučil, aby se autor nadále věnoval jenom hudbě.

V tomto okamžiku se Václav Kálik s moravským městem rozloučil a odešel studovat do Prahy. Kompozici jej vyučoval sám Vítězslav Novák, klavíru profesor Mikeš, houslím nejprve Otakar Kozel a posléze profesor Bastař. Do Zábřehu se již natrvalo nikdy nevrátil, ovšem tento kraj ještě několikrát znovu navštívil. Po maturitě se stal členem akademického feriálního klubu a jako takový se zúčastnil i jeho vystoupení. První koncert klubu se konal 23. dubna v roce 1911 a Kálik zde doprovázel místní sbor na klavír. Na programu byly skladby V. Nováka, J. B. Foerster a J. Suka, ale také tři skladby samotného Kálíka. Byly to klavírní skladby *Mezi dětmi*, *Jarní suita* a *vokální Písně jara*, tato díla se bohužel nedochovala. S přibývajícími léty se ovšem jeho cesty se Zábřehem nadobro rozešly. Václav Kálik zemřel v Praze 18. listopadu v roce 1951 na následky vleklé srdeční choroby. Z úcty k jeho památce se ve městě každoročně koná festival sborové hudby – Kálikův zábřežský podzim.

³⁹ KAPUSTA Jan: *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk, 1972. S. 19.

2.4 Karel Boleslav Jirák

Český hudební skladatel Karel Boleslav Jirák se narodil 28. ledna 1891 v rodině pražského advokáta JUDr. Jana Jiráka a jeho manželky Růženy Jirákové rozené Krejčíkové. Celá rodina byla hudbě velmi nakloněna. Hudební talent matky byl do takové míry znám, že i skladatel J. B. Foerster jí doporučoval, aby nastoupila hudební dráhu. Během manželství podporoval rozvíjení manželčina talentu i sám Dr. Jirák. Mohla tak studovat zpěv u O. Paršové- Zikešové a začala se učit hře na klavír. Je pochopitelné, že i svého syna, již od prvních krůčků vedla k pěstování hudebního talentu. K. B. Jirák tak už jako šestiletý doprovázel svoji matku na hudební představení do Národního divadla (mimo jiné zde viděl operu A. Dvořáka – Šelma Sedlák).⁴⁰

V roce 1896 náhle zemřel Dr. Jirák a matku se synem postihla existenční krize, v té době mladý Karel Boleslav Jirák často pobýval u svého dědečka v Mladé Boleslavi. V roce 1901 pražská léta rodiny Jirákovy skončila, poté co se matka znovu provdala za lékaře Ludvíka Fresla a společně se odstěhovali do Zábřehu. Fresl byl také dobrým hudebníkem, v mládí zpíval ve sboru pod vedením J. N. Maýra⁴¹ a byl také velmi zručným houslistou (jeho učitelem byl Karel Ondříček).⁴²

Mladý K.B. Jirák se v Zábřehu setkal s velice podnětným prostředím. Jeho rodiče se téměř ihned po svém příchodu zapojili do hudebního dění ve spolku Občanská beseda, a již od začátku vedli svého syna k účinkování při pěvecko – hudebních akademiích. Ten se

⁴⁰ Srov. OČADLÍK, Mirko. *Profily českých hudebníků: K. B. Jirák*. Sv. 1. Praha: Hudební matice umělecké besedy, 1941. 77 s.

⁴¹ Jan Nepomuk Maýr (1818 – 1888) byl český zpěvák, pedagog a kapelník. Působil v Praze, Lublani, Pešti a ve Vídni. Po návratu do Prahy (1846) kapelník v Stavovském divadle, majitel pěvecké školy (od 1854). Mezi lety 1862 – 1881 s přestávkami působil v Národním divadle v Praze. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha 1965. S. 75.

⁴² Karel Ondříček (1863 – 1943) byl český houslista. Pocházel ze známé muzikantské rodiny (bratr František Ondříček). Ve hře na housle byl žákem Bennewitovým. Působil jako koncertní mistr v Národním divadle v Praze (1887 – 1893). Jeho žákem byl Jan Kubelík. V roce 1893 odjel do U.S.A. kde žil až do své smrti. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha 1965. S. 224.

brzy vypracoval ve schopného klavíristu a při zkouškách Dvořákova *Stabat Mater* pravidelně doprovázel sbory.

V klavírní hře se Jiráček zprvu vzdělával u svých rodičů, základní literaturou mu byla tehdy Prokschova klavírní škola. Posléze jej vyučovala slečna Rosová, neteř Františka Pivody.⁴³ U ní se setkal se skladbami F. Liszta nebo Z. Fibicha.

V Zábřehu se také pokusil o své první kompozice. V roce 1906 vznikla píseň *Dohořelo, dohořelo* na text J. S. Machara a další ranné skladby, které však zůstaly nedokončeny.⁴⁴ Jiráček v té době toužil po napsání opery s názvem *Královna víl*, ovšem zůstalo pouze u nápadu a k plánovanému dílu nevznikla ani nota.⁴⁵ Jinak tomu bylo u opery *Chiomara* z roku 1906. Jiráček se při psaní textu inspiroval Zeyerovými *Obnovenými obrazy*. Tuto hudebně - dramatickou prvotinu tvoří předehra (71 taktů zapsáno v partituře) a dva výstupy (pouze klavírní výtah). V roce 1907 vznikly dvě písně s doprovodem klavíru *V zimě* a *Opuštěná* na texty J. Vrchlického.

Jiráčekův pobyt v Zábřehu skončil v zimě roku 1907, kdy se celá rodina přestěhovala zpět do Prahy.

⁴³ Srov. Kapitola Kašpar Pivoda.

⁴⁴ Na konci roku 1906 se Jiráček pokusil o zkomponování symfonické básně *Stesk* (nedokončeno) a písně *Láska* (nedokončeno) na text svého gymnaziálního spolužáka Vladi Vilova.

⁴⁵ Srov. KAPUSTA, Jan. Zemřel K.B. Jiráček. *Severní Morava, vlastivědný sborník*. 1972, Sv. 23, s. 73 – 75.

3. Kašpar Pivoda

Kašpar Pivoda český pedagog, básník a hudebník (představitel takzvané české hudby kantorské⁴⁶) se narodil 5. ledna 1817 v Žeravicích na Hodonínsku a zemřel 19. února 1891 v Koryčanech. Pocházel z muzikantsky významné rodiny Pivodů. Jeho mladší bratr František Pivoda (1824 – 1898), v Zábřehu působil mezi lety 1842 a 1844 jako učitelský pomocník, byl později dobře známý především díky své pedagogické činnosti. V Praze učil operní zpěv zprvu ve šlechtických rodinách a v roce 1869 založil Pivodovu pěveckou školu⁴⁷.

Kašpar Pivoda se stal správcem a učitelem zábřežské školy⁴⁸ v roce 1842. V době jeho příchodu měla škola 507 žáků a díky předchozí špatné správě byla ve velmi zanedbaném stavu. Pod Pivodovým vedením se ústav zvedl na takovou úroveň, že byl v roce 1857 vyznamenán jako takzvaná Musterschulle. Škola byla v této době utrakvistická a vyučovala jak české tak německé žáky. Jelikož byl Pivoda velkým českým vlastencem a při vyučování dával přednost především českému jazyku, byl často terčem nespokojenosti německého obyvatelstva.⁴⁹

K jeho hudebním povinnostem v Zábřehu patřilo mimo vyučování zpěvu ve škole také soukromé vyučování několika desítek

⁴⁶ Tradice formující se již od středověku. Kantor - učitel na místní škole měl povinnost kromě jazyku a počtů vyučovat i hudbě a zpěvu pro potřeby kostela. Často zastával také post varhaníka a regenschoriho. Srov. MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon 1997. s. 424.

⁴⁷ Významná umělecko-výchovná instituce zahájila vyučování 15. 10. 1869. Jejím zakladatelem a prvním ředitelem byl František Pivoda. Škola sídlila v Praze ve Vodičkově ulici v paláci barona Nádherného, později ve Štěpánské ulici. Ve své době to byla největší pražská soukromá pěvecká škola. Opernímu zpěvu zde vyučovali např. K. Knittl, K. Kovařovic, A. Piskáček. Po smrti Františka Pivody se ujímá vedení školy jeho neter Marie Pivodová. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮN, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha 1965. S. 314.

⁴⁸ Zábřežská farní škola (existují o ní zprávy již ze 17. století) byla v roce 1787 rozšířena na dvojtřídní. V této době ji navštěvovalo 262 žáků. V roce 1842 již dosahal počet žáků čísla 507 a v roce 1857 byla škola povýšena z tzv. triviální na hlavní. S tím je spojeno i její rozšíření z dvojtřídní na čtyři třídy. V 19. století na škole postupně působili Johan Hampel (1792 - 1829) Franz Rotter, jako druhý učitel (1804 - 1857), Karel Philip (1829 – 1842), Kašpar Pivoda (1842 – 1868), Vincenc Hrdina (1861 - ?).

⁴⁹ Srov. Severní Morava, vlastivědný sborník. 2003, sv. 85. S. 41 – 49.

žáků, z nichž se posléze stali významní zábřežští hudebníci. V oblasti chrámové hudby byl po dlouhá léta regenschorim farního kostela Sv. Bartoloměje a uznávaným varhaníkem. O hudebních kvalitách Kašpara Pivody svědčí především to, že se o jeho služby zajímala i vídeňská dvorní opera.⁵⁰

Se svým bratrem Františkem vydali na vlastní náklad školní zpěvník. Ten vyšel dvoudílně v roce 1884 a roce 1886 pod názvem *Zpěvník školský obsahující písně z osmidílné čítanky od Jana Šťastného, Jana Lepaře a Josefa Sokola pro obecné i měšťanské školy*. První díl zpěvníku obsahoval sto didaktických říkanek autorů Šťastného, Lepaře a Sokola a druhý díl sto nenáročných básní od spisovatelů F. L. Čelakovského, K. J. Erbena, V. Hála a J. V. Sládka. Kašpar Pivoda jednotlivé říkanky obstaral jednoduchými nápěvy, klavírní doprovod složil jeho bratr. V předmluvě zpěvníku se Pivoda vyslovil v tom smyslu, že nenáročnost jeho nápěvů byla záměrná, z důvodu snazší přístupnosti pro mládež. Zpěvníky se stal záhy oblíbenou a hojně používanou pomůckou, především u moravských učitelů.⁵¹

Mezi žáky, které Pivoda v Zábřehu vchoval, byla také jeho dcera Marie, pozdější pěvkyně Národního divadla. Narodila se 29. prosince 1862 v Zábřehu. První hudební vzdělání dostala od svého otce, ovšem o její profesionální průpravu se postaral až její strýc František. Po několika zahraničních angažmá⁵² byla v roce 1894 přijata do Národního divadla v Praze. Jako vynikající kolorатурní sopranistka často udivovala jak obecnost, tak i kritiku svojí technikou. Kariéry v Národním divadle se musela vzdát poté, co onemocněla a jelikož v téže době zemřel její strýc František, převzala po něm v roce 1898 místo ředitelky Pivodovy hudební školy. Tu vedla až do své smrti v roce 1940.

⁵⁰ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S 237.

⁵¹ Srov. PIVODA, Kašpar. PIVODA, František. *Zpěvník školský obsahující písně z osmidílné čítanky pro obecné i měšťanské školy od Šťastného, Lepaře a Sokola*. Praha, 1884.

⁵² 1891 v Poznani, 1893 v Saské Kamenici.

Rod Pivodů setrval v Zábřehu až do roku 1868, kdy Kašpar ze zdravotních důvodů rezignoval na svoje učitelské místo a odešel do Kyjova. Za dobu svého působení se Pivoda nikdy nevyhýbal žádné příležitosti jak pozvednout sebevědomí českého obyvatelstva a lze ho tak řadit k prvním národním buditelům ve městě.

4. Spolková činnost

Spolkový život v Zábřehu se začal rozvíjet ve druhé polovině 19. století, což odpovídá celkovému vývoji spolkové činnosti na Moravě. Ta byla umožněna vydáním tzv. spolkového zákona z roku 1867. Tato doba znamenala pro město klidné období a do veřejného dění se zapojila jak německá, tak česká část obyvatelstva. Jistá řevnivost mezi oběma skupinami sice byla, ale zábřežské obyvatelstvo nikdy nepatřilo k těm konfliktním.

K prvním organizacím, které vznikly patřily: Tovaryšský spolek (1850), Čtenářský spolek (1855) a Německý pěvecký spolek (Gesangverein Sängerbund, 1865). O něco později vznikají i spolky české: pěvecký spolek Občanská beseda (1882), Matice školská (1883) nebo Spolek paní a dívek „Zora“ (1898).⁵³

4.1 Občanská beseda

Spolek Občanská beseda vznikl v roce 1882 jako první český spolek v Zábřehu a jeho stanovy byly schváleny brněnským místodržitelstvím 28.9. 1882 pod č. j. 21 610. Po řadu let se spolek staral o národně uvědomovací činnost zcela sám. První písemný záznam o činnosti Občanské besedy máme z protokolární knihy spolku⁵⁴, která byla pořízena na první valné hromadě 16. listopadu v roce 1882. Vznik spolku podnítil Dr. František Indra (1839 – 1924), otec pozdějšího sběratele lidových písní Bohuslava Indry (1891 – 1961)⁵⁵. Spolu s přáteli Hynkem Novickým, Františkem Kleofášem Svobodou a zábřežským farářem Janem Stužkou dopisem

⁵³ Srov. BARTOŠ, Josef. *Zábřeh – 750 let*. Zábřeh 2004. 160 s.

⁵⁴ Protokolární kniha nelze dohledat. Informace jsou převzaty z článku F. Reichla – Občanská beseda v Almanachu českého lidu na severní Moravě.

⁵⁵ INDRA, Bohuslav. *Severomoravské písně lidové*. Zábřeh 1919.

informovali úřady o založení Čtenářského a zábavního spolku ze Zábřehu. Z tohoto dopisu se dozvídáme o záměrech a odhodlání nově vznikajícího sdružení, které nikterak neprojevovalo nepřátelství vůči podobným spolkům německým, ale naopak hlásá k nim respekt a dožaduje se projevu respektu ke svým snahám.⁵⁶

Spolek sídlil v besedních místnostech Titzlova hotelu na dnešním Masarykově náměstí. Při svém založení měl 70 členů, z toho 56 řádných a 14 členů bylo pouze přispěvateli. První valné hromadě předsedal děkan a farář ze Zvole Josef Polach. Prvním předsedou se stal Dr. František Indra ze Zábřehu, ten předsedal spolku od roku 1882 až do roku 1913, místopředsdou Dr. Josef Polach, jednatelem Dr. František Novotný, který vykonával také funkci kaplana v Zábřehu a pokladníkem Ignác Novický. Při této události bylo mimo jiné nacvičeno a provedeno několik sborových písní, mezi kterými se uvádí „*Píseň Zábřežanů*“ a hymna „*Kde domov můj*“.

Za první významný počín besedy lze považovat zřízení knihovny. Ta dostala od Ústřední Matice školské 130 knih a odebírala na tehdejší dobu poměrně vysoký počet časopisů (Pokrok, Moravská orlice, Opavský týdeník, Paleček, Světozor, Posel z Budče, Hospodářské a průmyslové listy).

Datum pořádání první besední slavnosti připadlo na 21. ledna roku 1883. Jako místo konání zvolil spolek sál nádražního hostince v Zábřehu. Podle dokladů se jednalo o vůbec první ryze českou zábavu a podle účastníků byla velmi zdařilá. Z programu se dovídáme, že od sedmé hodiny večerní se v první části večera představí oddělení sborů, deklamace a klavírní čísla, druhou část pak obstará taneční zábava, pro ni spolek do města pozval oddělení c. k. vojenské kapely z Olomouce.⁵⁷ Obecenstvo prý čítalo daleko přes 300 osob a tvořili jej jako rolníci a živnostníci, tak i kněží, c. k. úředníci a učitelé. Celkový výnos této první a velmi úspěšné akce pořádané Občanskou besedou byl 83 zlatých.

⁵⁶ Srov. REICHEL, František. Občanská beseda. In *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh, 1914. s. 48 – 51.

⁵⁷ Vojenská kapela pěšího pluku č. 54, pod vedením kapelníka Josefa Hickla. Srov. VIČAROVÁ, Eva. *Rakouská vojenská hudba 19. století a Olomouc*. Olomouc, 2002. 179 s.

Druhá besední slavnost konaná v roce 1884 byla pojata ve stejném duchu jako ta první, taktéž s vojenskou hudbou, která byla znovu přijata s nadšením: „pravý to rej téměř o závod v obou přeplněných sálech“.⁵⁸

V roce 1886 předsednictvo rozhodlo, že se spolek bude více věnovat hudební činnosti, což vedlo k založení pěveckého a hudebního odboru besedy. S tímto rozhodnutím souvisel také nákup harmonia. 4. března 1886. V den oslavy šedesátých narozenin místopředsedy spolku pana Dr. Josefa Polacha se konalo první vystoupení nového sboru. Dirigentem hudebního souboru se stal pan Polášek a sbormistrem Florián Černý. Sbor tvořený 22 zpěváky zkoušel nejméně jednou týdně. K příležitosti svatby Karla Kordase a v roce 1889 uspořádala Občanská beseda koncert, který přitáhl nejenom zábřežské, ale i návštěvníky z celého okolí. Při slavnostním odhalení pamětní desky zesnulého profesora J. Havelky z Loštic zazpíval sbor besedy několik písní pod vedením soudního adjunkta Materny, který jakožto nový sbormistr vystřídal Floriána Černého.

V roce 1893 se spolek občanské besedy zúčastnil národní slavnosti, která se konala v Chromči.

Rok 1894 se nesl ve znamení čilého spolkového ruchu, který souvisel se snahami o založení českého gymnázia v Zábřehu. Na velkolepé národní slavnosti konané právě za tímto účelem se vybralo 197 zlatých a 62 krejcarů, které pomohly ke vzniku této důležité zábřežské instituce.

Významnou osobností pěveckého odboru besedy se stal i gymnaziální profesor František Waic, ten se po svém příchodu do Zábřehu v roce 1901 ujal vedení sboru Občanské besedy. Odtud lze také pochopit její časté spoluúčinkování na pěvecko – hudebních akademiích. Mimo ně se spolek věnoval také pořádání svých vlastních koncertů.

24. listopadu roku 1901 se konal takzvaný Dvořákův koncert u příležitosti šedesátých narozenin skladatele. Sbor se rozhodl pořádat

⁵⁸ REICHEL, František. Občanská beseda. In *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh, 1914. s. 48 - 51

tuto událost v gymnaziální aule a program tvořili pouze skladby Antonína Dvořáka. Program tohoto koncertu byl následující:

1. *Eja Mater* pro smíšený sbor s průvodem klavíru z oratoria *Stabat Mater*
2. *Slovanský tanec* č. 4 pro klavír na (paní Dezortová)
3. *Cikanské melodie* č. 4 a 6 pro sólový hlas s průvodem klavíru (paní Freslová)
4. *Maličkosti* č. 2 a 5 pro klavír, dvoje housle a violoncello (Dezortová, Fresl, Waic, Čejna)
6. *Moravské dvojzpěvy* č. 2 a 11 pro dva ženské hlasy s průvodem klavíru (Občanská beseda).
7. *Valčíky* č. 1 a 4 pro smyčcové kvarteto (Fresl, Waic, Polášek, Čejna)

Celou akci uvedl profesor František Čáň (na gymnáziu vyučoval latinu, češtinu a němčinu) přednáškou o skladatelově životě, díle a významu. Výnos tohoto koncertu byl 76 korun 68 haléřů a celý byl odevzdán gymnaziálnímu fondu.⁵⁹

Z období přelomu století máme pouze kusé informace o interním fungování spolku, jelikož kronika ani protokolární kniha spolku se nezachovala. Jediným pramenným zdrojem tak zůstávají periodika vycházející v této době, a to především *Moravský sever*.⁶⁰ Odtud se dovídáme, že situace v mužském sboru v roce 1902 byla kritická z důvodu nedostatku členů. Sbor v té době čítal pouze 6 zpěváků a rozrostl se až po výzvě v *Moravském severu*. Novými členy se stali pan Březík, Grňa, Švéda, Tomášek, Kadlec, Křižanovský, Navrátil, Prokeš.

Dne 8. března roku 1903 byl uspořádán koncert na oslavu dvacátého výročí vzniku spolku.⁶¹ Pod vedením Františka Waice byly v gymnaziální aule provedeny následující skladby:

⁵⁹ O tomto koncertě informuje *Moravský sever* z 6. prosince 1901.

⁶⁰ *Moravský sever* – Periodikum vycházející v Zábřehu na Moravě mezi lety 1900 – 1948.

⁶¹ Srov. *Moravský sever* ze dne 6. března 1903

1. B. Smetana: *Věno pro mužský sbor* (provedly studenti gymnázia)
2. J. Malát: *Venkovské obrázky* pro klavír, 2 housle a violoncello (Dezortová, Fresl, Waic, Čejna)
3. a) K. Bendl: *Cigánské melodie* č.1
 b) J.B. Foerster: *Na jezeru*, slovenská píseň
 c) V. J. Novotný: *Libické písně* č. 4 pro baryton s průvodem klavíru
4. F. Liszt: *Uherská rapsodie* č. 2 pro klavír (Dezortová)
5. K. Hampejs: *Modlitba za vlast* pro smíšený sbor
6. A. Dvořák: *1. věta ze smyčcového kvartetu F dur op. 96* (Fresl, Waic, Polášek, Čejna)
8. B. Smetana: 1. jednání z opery *Dalibor* za doprovodu klavíru (Milada: paní Freslová, Jitka: paní Brázdová, Dalibor: Dr. Fresl, král Valdísav: Dr. Fischer)

Pěvecký sbor besedy zanikl rokem odchodu profesora Waice do Olomouce v roce 1905. O rozpuštění informuje článek z Moravského severu z 27. října 1905, ze kterého se dovídáme, že sbor ukončuje svou činnost z důvodu „nezřízené protiagitace“ a vzdává srdečné poděkování všem členům jež pro spolek obětavě a pilně pracovali.

To že spolek Občanská beseda vznikl až v osmdesátých letech devatenáctého století, tedy v době kdy již na Moravě působilo přes sto podobných těles, lze přisuzovat tomu, že Zábřeh tehdy ležel na jakési kulturní periferii. Již od šedesátých let existovaly spolky jako kroměřížský Moravan (1863), přerovský Přerub (1862), prostějovská Orlica (1863). Izolovanost Zábřehu od české kultury se jeví tím zřetelněji, když si uvědomíme, že okolní města jako byl Šumperk, Štítý, Mohelnice, Šternberk a Litovel byl ve svých projevech ryze německá.

4.2 Spolek paní a dívek Zora

Spolek paní a dívek Zora vznikl v roce 1898. Nedisponoval sice žádným hudebním souborem, ale jeho význam tkví především v pořádání nejrůznějších koncertů (v zimních měsících to byly především plesy), na které zval hudebníky ze Zábřezska. Spolupracoval především s Občanskou besedou a dubickou kapelou. Hlavní náplní spolu Zora byla podpora nemajetných studentů, a to především formou přispívání do gymnaziálního fondu. První předsedkyní byla zvolena paní Anna Schmidtová, místopředsedkyní F. Kordasová, pokladní A. Hýblová. Do jeho zábavního výboru byly zvoleny paní Smrčková⁶², slečna M. Diblíková, A. Dolecká, J. Písaříková a Polášková. V roce 1900 měl spolek již 60 členů řádných a jednu členku čestnou.

Z novinových článků uveřejněných v Moravském severu se dovídáme, že v roce 1900 poskytl nemajetným studentům gymnázia dary (šatstvo, obuv, obědy) v hodnotě 286 korun 80 haléřů. V témže roce pořízeno spolkové piano, které bylo zapláceno 180 korunami.⁶³

Dne 16. června roku 1901 uspořádal spolek veřejný koncert na podporu českého gymnázia. Akce se konala v gymnaziální aule a čistý výtěžek z ní činil 154 korun. Na organizaci koncertu se podílel také Sokol a spolek Občanská beseda. Program koncertu byl následující:

1. J. Malát: *Národní písně* pro smíšený sbor - a) *Koulelo se koulelo*,
b) *Před naše okny*, c) *Leť můj poslíčku*. Provedl sbor Občanské besedy
2. J. Kaan: *Velká fantasie* na motivy Smetanových
symfonických básní *Má vlast* pro klavír (hrála L. Dezortová)
3. a) E. Chvála: *Jarní píseň*
b) I. Zajc: *Domovini i ljubavi*

⁶² Teruše Smrčková (manželka gymnaziálního profesora) mezi lety 1898 a 1900 uspořádala, za účasti zábřežských pěvců a hudebníků, pět hudebních večerů a jeden večer operní na němž zazněla opera Viléma Blodka *V studni*. Srov. ŽVÁČEK, Miroslav.: *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk. S. 5.

⁶³ Srov. Moravský sever 18. ledna 1901

- Písně s doprovodem klavíru (hrála R. Freslová)
4. a) J. Nešvera: op 48, *Ekloga II*
b) H. Wieniawski: op. 17, *Legenda*, s průvodem piana (hrál Dr. Fresl)
 5. B. Smetana: Dueto Jeníka a Mařenky z opery *Prodaná nevěsta* (Fresl, Freslová)
 6. S. Smith: *Velká fantasie na ruskou národní hymnu* pro klavír (paní Dezortová)
 7. J. Nešvera: *Si iniquitates*, pro sopránové sólo a sbor z *De profundis* (paní R. Freslová a sbor Občanské besedy).
 9. M. Kassmayer: Národní písně. a) Když jsem plela len b) *Pod dubem za dubem*, pro smyčcový kvartet (Dr. Fresl, F. Lehar, A. Polášek, Fr. Waic)
 10. B. Smetana: *Píseň česká* pro smíšený mužský a ženský sbor s průvodem klavíru (Občanský beseda)

Koncertu se účastnil sám Josef Nešvera⁶⁴, který se ujal role pianisty v několika skladbách. Pozitivní kritiky se dočkaly výkony paní Dezortové, Freslové a zvláště kladně pak byly hodnoceny smíšené sbory v provedení Občanské besedy se sbormistrem Františkem Waicem.⁶⁵

4.3 Gesangverein Sängerbund

Spolek Gesangverein Sängerbund (německý pěvecký spolek) vznikl v roce 1865 a jeho stanovy byly schváleny v roce 1867 pod č. j.

⁶⁴ Josef Nešvera (1842 – 1914) byl český hudební skladatel a dirigent. Soukromě studoval u ředitele pražské varhanické školy Josefa Krejčího a u J. Foerstra. Postupně působil v Hořovicích, Berouně, Hradci Králové a v Olomouci (od roku 1884 až 1914) jako ředitel dómského kůru. V Olomouci spolupracoval s Antonínem Petzoldem. Těžiště jeho skladatelské činnosti leží především v chrámové hudbě. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮN, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství. S. 172.

⁶⁵ Srov. Moravský sever ze dne 21. června 1901

16 038.⁶⁶ S celým spolkovým životem německé části obyvatelstva byla úzce spjata rodina Brassů. Hlavou rodiny byl významný podnikatel Wilhelm Brass (1819 – 1897)⁶⁷. Jeho synové Hermann, Richard a Otto byli stejně jako jejich otec nadmíru aktivní a to nejen v podnikání, ale i ve veřejném životě. Hermann Brass byl spoluzakladatelem německého školského spolku (Deutscher Schulverein, 1881) a Richard stál u zrodu spolku pěveckého.⁶⁸

Průmyslník Richard Brass byl mezi lety 1886 až 1908 předsedou spolku a právě z doby přelomu století máme nejvíce informací o jeho činnosti a repertoáru. Německý pěvecký spolek oproti spolku Občanská beseda mnohem více spolupracoval s jinými soubory z okolí. Byly to například pěvecké spolky z Mohelnice⁶⁹, Litovle⁷⁰ nebo Šternberka.⁷¹

Ke členům spolku v období kolem roku 1900 patřily Liberatus Frimmel (zástupce), Hans Bolaschek (zapisovatel), Anton Czermak (pokladník), Anton Toldt (sbormistr), Karl Lesler (sbormistr), Ida Fleischmann, Herman Schefter, Carl Stalzer, Hans Kreiziger, Konrad Lessler, Adolf Felzmann, Carl Felzman, Felix Zezula.⁷²

Jedním z mála přímých pramenů pro zjišťování intenzity koncertů spolku jsou novinové články z deníku *Deutsche Wacht*⁷³. Odtud se také dovídáme, že nejčastějším místem konání spolkových

⁶⁶ Srov. Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolicích do roku 1918 [online]. [citováno dne 14. 2. 2010]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz/>

⁶⁷ Wilhelm Brass pocházel z rodiny německého barvíře. Do Zábřehu přišel v roce 1856 a založil zde textilní továrnu „Wilhelm Brass und Söhne“, která se ve své době proslavila po celém Rakousku - Uhersku. Jako velmi zámožná osobnost měl Wilhelm Brass vysoký vliv na chod města (zastával post starosty mezi lety 1874 – 1891).

⁶⁸ Srov. SCHULZ, Jindřich. Po roce 1848. In *Zábřeh - 750 let*. Zábřeh: Město Zábřeh, 2004. S. 34 – 63.

⁶⁹ V Mohelnici působily v druhé polovině 19. století dva pěvecké spolky. V roce 1861 vznikl Mužský pěvecký spolek (Männergesangverein) a přibližně ve stejné době byl založen i Ženský pěvecký spolek. Velmi často oba vystupovaly společně, ovšem formálně byly sloučeny až v roce 1896. Srov. Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolicích do roku 1918 [online]. [citováno dne 4. 3. 2010]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz/>

⁷⁰ V Litovli vznikl v roce 1852 spolek Männergesangverien, který měl zprvu pouze mužský sbor, ale posléze se rozrostl i na sbor ženský a měl i mužský a ženský orchestr. Srov. Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolicích do roku 1918 [online]. [citováno dne 4. 3. 2010]. Dostupné z: <http://spolky.profitux.cz/>

⁷¹ Srov. Různé články v *Deutsche Wacht*. 1901 - 1904

⁷² Srov. *Deutsche Wacht*, ročník 1901 – 1904.

⁷³ *Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg* - Periodikum vycházející mezi lety 1901 -1938 v Zábřehu na Moravě.

akcí byl zábřežský hotel Eiche pana Matzkeho. Jeden z těchto koncertů se konal 27. září v roce 1902 a program byl následovní:

1. J. Offenbach: Předehra k operetě č. 66 (Litovelský ženský orchestr)
2. J. Bache: *Frau Sage* - pro ženský sbor a sólo (Sophie Kolowrat, Ida Fleischmann, Olga Kormann, klavír: Breindl)
3. J. Offenbach: předehra k opeře *Orfeus v podsvětí*. (Litovelský dámský orchestr)
4. S. Jadassohn: *Abendlied*, pro tři hlasy (Sophie Kolowrat, Boldi Derniskh, Ida Fleischmann) s doprovodem klavíru (Mizzi Kunz)
5. Weinzierl: *Frühlingszauber*, pro smíšený sbor s doprovodem klavíru (Carl Lesler)
6. Kämpf: *Lieder Potpourri* (Litovelský dámský orchestr)
7. M. Hauptmann: *Der Fischer*, Balada pro alt, housle a klavír (Ida Fleischmann, Friml, Sophia Kolowrat)
8. Angerer: *Mein Lied*, pro ženský sbor s doprovodem klavíru (Breindl).
9. Eilenberg: a) *Ein Tag in Tirol*, b) *In der Waldschmiede*. (Litovelský ženský orchestr)⁷⁴

Stejně jako české tak i německé spolky pořádaly nejen koncerty svých hudebníků, ale zvaly si i jiná hudební tělesa většinou z okolí.⁷⁵ Na plese konaném 20 března roku 1904 vystoupila vojenská kapela pěšího pluku č. 18 s tímto repertoárem:⁷⁶

1. Drescher: *Sieveringer marsch*
2. Traunslateur: *Wiener herzen*
3. Straus, Reiterer: *Overture zu Frühlingsluft*

⁷⁴ Deutsche Wacht, č. 39. 26. října 1902.

⁷⁵ Na plesech spolků pravidelně účinkovali např. vojenská kapela pěšího pluku č. 93 nebo č. 18. Srov. Deutsche Wacht, č. 9. 28. února 1902.

⁷⁶ Srov. Deutsche Wacht, č. 11. 18. března 1904.

4. R. Wagner: *Lohengrün- Phantasie*
5. J. Offenbach: *Barcarole aus Hoffmans Erzählungen*
6. Komzak: *Wien bei nacht. Potpourri*
7. G. Bizet: *Carmen - Phantazie*

O rozsahu repertoáru se dovídáme také z dalšího vystoupení spolku 22. května 1904:⁷⁷

1. C. Lesler: *Ballgespräche* (valčík)
2. E. S. Engelsberg: *Die Flucht der Liebe* (pro mužský sbor a baritónové sólo s doprovodem klavíru)
3. H. Tüngst: *Maiennacht*
4. H. Wagner: *Elsula* (pro mužský sbor)
5. R. Wagner: *Die Meistersinger von Nürnberg*. (směs písní)
6. F. Von Flotow: *Rübezahl* (ouvertura)
7. A. Kirch: *In der Schenke*
8. E. Höller: *Im Schönen Monat Mai*
9. C. M. Zeihrer: *Beim Militär*

Spolek také běžně účinkoval na slavnostech mimo Zábřeh. Jednou z takovýchto událostí byl koncert uspořádaný ve Svitavách v roce 1884 při pětadvacetiletém výročí tamějšího spolku Männergesangverein. Spolek existoval v Zábřehu ještě v roce 1942.

Svojí činností se Gesangverein Sängerbund staral o hudební vyžití německé části obyvatelstva. Obecně lze říci, že v tomto regionu v šedesátých letech vznikaly především německé spolky. V Litovli to byl Männergesangverein (působil již od roku 1852), v Šumperku Männergesangverein (1863). Z předešlého vyplývá, že se česká hudební kultura začala na Zábřežsku rozvíjet zhruba o dvacet let později než ta německá. Tvzení, že byl Zábřeh českým ostrovem v německém moři, které často uvádí literatura o tomto městě, lze tak zpochybnit. Spíše se vztahuje na období poslední dekády století, kdy

⁷⁷ Srov. Deutsche Wacht, č. 20. 20. května 1904.

vzniká české gymnázium a k němuž se přirozeně upíná i spolková činnost.

5. Instrumentální soubory

5.1 Dubická kapela

Mezi významné hudební soubory z okolí Zábřehu patřila i dubická kapela⁷⁸. Dubicko, čítající v době od poloviny devatenáctého století do roku 1910 jen něco málo přes 700 obyvatel, je vesnice ležící pět kilometrů severovýchodně od Zábřehu. V minulosti sehrálo díky své kapele významnou úlohu v kulturním životě Zábřežska. Datum vzniku kapely spadá mezi padesátá a šedesátá léta devatenáctého století, kdy kapela sloužila především k doprovodu kostelního kůru v Dubicku.⁷⁹

O historii kapely se dozvídáme pouze zprostředkovaně ze vzpomínek Antonína Vašíčka z roku 1934.⁸⁰

Kapela měla zpočátku kolem dvaceti členů, později se ovšem rozrostla a v roce 1896, při slavnostním otevření české školy v Janoušově⁸¹, již máme doložen počet čtyřiceti až padesáti členů. K nejstarším členům pařili hudebníci Karel, Vincenc a Jan Hamalové, Jan Viktorin starší, Jan Viktorin mladší, Jan Jílek, Vincenc Vrtek starší z Dubicka a jeho synové Vincenc, Karel, Josef a Severín, Petr Šrot ze Zvole, Adolf Soukup ze Hrabové. Dále pak učitelé Pavel Kordas a Alexander Kordas jež byli dobrými varhaníky a učili také hře na různé hudební nástroje. Významným se stalo také působení Isidora Žvávka z Bohuslavic, který své hudební vzdělání získal na vojně. Během čtyřiaadvacetileté služby dosáhl hodnosti šikovatele a díky hudebním schopnostem byl jmenován armádním trubačem. V dubické kapele platil za výborného hráče na křídlovku a také učitele. Mezi

⁷⁸ Slovník české hudební kultury se zmiňuje o Dubické dechové kapele. Tento název se pravděpodobně vztahuje k tělesu působícímu až po 2. světové válce, které již mělo ráz i obsazení dechovkového seskupení. Z tohoto důvodu upřednostňuji termín dubická kapela, uváděný v dostupných pramenech.

⁷⁹ Srov. MEDEK, Václav. *Dějiny Dubicka, dubického panství a sousedních vsí do r.1918*. Dubicko 2001.

⁸⁰ Srov. ŽVÁČEK, Miroslav. Sto let dubické kapely. In *Sevrní morava, vlastivědný sborník*. Sv. 23. 1972. S. 50-52.

⁸¹ Janoušov: malá osada na českomoravských hranicích vzdálená asi 10 kilometrů východně od Lanškrouna

jeho žáky se jako nejzdatnější projevila jeho syn František Žváček. Vincenc Pech (nar. 1835), knížecí hajný, který v kapele zastával post houslisty a klarinetisty, vychoval pro kapelu další generaci hudebníků, především Josefa Braného a Vincence Vrtka (nar. 1854).

První známé veřejné vystoupení dubické kapely se konalo 27. srpna roku 1871. Soubor tehdy vystoupil na místě zvaném Na trávníkách v Dubicku v rámci velkých národních manifestací. V roce 1877 se vedení kapely ujal Vincenc Vrtek a po dílčích úspěších⁸² si dubičtí získali tolik respektu, že byli velmi často zváni ke slavnostem zábřežských spolků. Jednou z takových událostí se stalo kladení základního kamene zábřežského gymnázia v roce 1898 a později otevření gymnázia v roce 1901. Kapela samotná nejenom, že při oslavách účinkovala, ale přispěla také na výstavbu budovy 100 zlatými. Další vystoupení, tentokrát v již dokončené gymnaziální aule, se konalo 19. dubna roku 1903, kdy dubičtí zahráli Beethovenova *Coriolana*, Smetanovu předehru k *Libuši*, Glinkovo *Finale*, skladby Antonína Dvořáka aj.

Na přelomu století do kapely přišli dva významní hudebníci. Prvním byl nový dubický učitel Jan Kotraš, ten co by dirigent dosáhl na největší úspěchy, jak dechové tak i smyčcové hudby dubické kapely. Mimo svou dirigentskou činnost byl také výborným varhaníkem a znalcem duchovní hudby. Druhou význačnou osobností byl Alois Polášek. Polášek se ujal postu dirigenta, když se dubičtí stali kapelou zábřežského sokola a pod jeho vedením koncertovali na 4. sokolském sletu v Praze v roce 1901.

V tomto období se také dovídáme bližší informace o repertoáru orchestru. Dne 19. dubna 1903 se v aule konal koncert ve prospěch zábřežského gymnázia, kde kapela pod vedením J. Kotraše zahrála skladby Ludwiga van Beethovena (*8. symfonie, 1. a 4. věta, předehra*

⁸² Za zmínku stojí například první místo v soutěži kapel pořádané u příležitosti svěcení praporu vzdělávacího spolku Tábor v Dubicku dne 7.8.1887. Srov. ŽVÁČEK, Miroslav. Sto let dubické kapely. In *Severní morava, vlastivědný sborník*. Sv. 23. 1972. S 50 – 54.

Coriolan), Bedřicha Smetany (předehra k opeře *Libuše*, Baletní hudba z opery *Dvě vdovy*) a M.J. Glinky (*finále z opery Život za cara*).⁸³

Za více než čtyřicet let své existence navštívila kapela na 120 míst, velmi často koncertovala v Olomouci, Přerově, Uherském Hradišti, Brně a České Třebové. Pod Vrtkovým vedením se v souboru vystřídalo 80 hudebníků, z toho 41 z Dubicka, 12 z Bohuslavic, 8 ze Zvole a Třeštiny, po dvou ze Zábřehu, Hrabové, Lukavice a Police.

Po první světové válce se řada členů do kapely již nevrátila. Už před válkou se Vincenc Vrtek, zdrcen smrtí svého syna, vzdal kapelnické činnosti. Ve dvacátých letech kapela znovu na plno obnovila svoji činnost a opět hojně koncertovala. Po roce 1948 se repertoár omezil především na taneční a zábavnou hudbu. V roce 1971 oslavila dubická kapela sto let své existence.⁸⁴

⁸³ Srov. Moravský sever ze dne 10. dubna 1903.

⁸⁴ Srov. ŽVÁČEK, Miroslav. Sto let dubické kapely. In *Sevrní morava, vlastivědný sborník*. Sv. 23. Šumperk: 1972. S. 50-52.

6. Chrámová hudba

K důležitým institucím, které ve městě vykazovaly hudební činnost, patřil také kostel se svým chrámovým sborem. V Zábřehu se na počátku 19. století nacházely sice kostely dva (kostel Sv. Barbory a kostel sv. Bartoloměje)⁸⁵, ale o hudbě na kůru jsou zmínky pouze v souvislosti s farním kostelem sv. Bartoloměje.

Kostel byl postaven pravděpodobně již při založení města ve 13. století, ale první zmínky o něm pochází až z vyobrazení na Aretinově mapě z roku 1623. O rekonstrukci chrámu do podoby v jaké jej známe dnes se rozhodlo v roce 1750. Kostel byl vysvěcen v roce 1756 a začaly se v něm opět konat bohoslužby. V průběhu devatenáctého století se u sv. Bartoloměje vystřídali postupně faráři Jan Nepomuk Miller (1806 - 1828), Johann Grygar (1828 - 1832), Franz Blaschke (1832 - 1850), Jan Ptáček (1850 - 1853), Anton Jurka (1853 - 1869), Tomáš Dokoupil (1869 - 1878), Jan Stučka (1878 - 1884) a Alois Dvořák (1884 - 1899).⁸⁶

Chrámový sbor na počátku 19. století tvořili pravděpodobně žáci místní farní školy.⁸⁷ Toto lze předpokládat z toho, že varhaníkem a regenschorim na kůru byl zpravidla jeden z učitelů této školy. V roce 1807 se varhaníkem u sv. Bartoloměje se stal učitel František Rotter⁸⁸, který pobíral od církve roční plat 23 zlatých.⁸⁹

⁸⁵ Kostel sv. Barbory – na jeho místě byl zbudován kostelík již za správy pánů z Kravař v 15. století. Za správy Boskoviců náležel sboru českých bratří, kteří při něm udržovali bratrskou školu (viz kapitola Z hudební historie Zábřeha). V druhé polovině 18. století prošel rozsáhlou rekonstrukcí a v roce 1932 zde byly nainstalovány varhany z dílny varhanáře Strmiska z Uherského Hradiště. Z námi sledovaného období 19. století nemáme žádné zprávy o jakékoli liturgické nebo jiné činnosti.

⁸⁶ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 230.

⁸⁷ Viz. kapitola č. 3 Kašpar Pivoda.

⁸⁸ Srov. TROJAN, Jan. *Kantoři na Moravě a ve Slezku v 17.-19. století : jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. 671 s.

⁸⁹ František Rotter (? – 1857) byl od roku 1804 až do své smrti druhým učitelem na zábřežské škole.

Po svém příchodu v roce 1842 působil ve funkci regenschoriho také Kašpar Pivoda. Prameny hovoří o tom, že byl mimo jiné výborným varhaníkem.⁹⁰

Spolu s Pivodou vedl chrámový sbor i druhý učitel Vincenc Hrdina, ten zde působil nejprve mezi lety 1858 - 1873 a znovu pak od roku 1881- 1892. Mezi lety 1878 – 1881 se pak funkce regenschoriho ujal Ferdinand Zedník.⁹¹

Z doby od poloviny sedmdesátých let devatenáctého století se již zachovaly prameny ve fondu kostelního konkurenčního výboru Zábřeh⁹², které obsahují především účetní knihy, korespondenci, smlouvy a vyúčtování. Zde se dozvídáme, že regenschori dostával za svou činnost roční plat 240 zlatých a pravidelnou částku dvanácti zlatých na pořizování hudebnin. Ty nejčastěji nakupoval u olomouckého knihkupce Romualda Prombergera⁹³, nebo v Zábřehu v knihkupectví Jožy Malého.⁹⁴

V tomto fondu se zachoval i seznam hudebnin, který Vincenc Hrdina pořídil při odchodu z kůru v roce 1892,⁹⁵ ten obsahuje výčet notových materiálů nakoupených převážně kostelním konkurenčním výborem, darovaných zábřežskou farou, nebo ze sbírky knížete Jana II. Liechtensteina. Seznam sice vznikl až na sklonku 19 století, je ovšem pochopitelné, že jednotlivé skladby byly pořizovány během

⁹⁰ Srov. FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeha od nejstarších dějin až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. S. 230.

⁹¹ *Státní okresní archiv Šumperk*, kostelní konkurenční výbor Zábřeh.

⁹² Kostelní konkurenční výbor v Zábřehu byl založen 9. dubna 1865 a působil zde až do roku 1950. Prvním předsedou byl zvolen Johann Paukert. Dalším doloženým předsedou se stal v roce 1888 Anton Wepřek a po něm v roce 1891 Dr. František Indra, který byl v té době také předsedou spolku Občanské besedy. Kostelní konkurenční výbor sdružoval mimo Zábřeh také obce Nemile, Flipov, Kosov, Hněvkov, Pivonín, Lupenné Rudolfov, Krumpach, Rovensko, Postřelmůvek, které pravidelně přispívaly na chod kostela sv. Bartoloměje v Zábřehu. Srov. *Státní okresní archiv Šumperk*, kostelní konkurenční výbor Zábřeh.

⁹³ Promberger Romuald - významný moravský knihkupec a nakladatel, někdy označován jako moravský Kramerius. Narodil v Novém Městě nad Metují v roce 1856. Vyučil se v Olomouci a v roce 1884 zde otevřel své knihkupectví a nakladatelství. Soustředil se nejen na vydávání regionální literatury (Moravské národní pohádky, B. M. Kudla), ale i na odborná díla, učebnice, učební pomůcky a hudebniny. Byl mecenášem mnoha umělců a literátů, například Adolfa Kašpara. Romuald Promberger zemřel v roce 1932 v Brně. Srov. BARTOŠ, Josef. Promberger, moravský Kramerius: toulky regionem. *Právo. Střední a východní Morava. Olomoucký kraj, Zlínský kraj*. 2004, roč. 14, č. 241, s. 13.

⁹⁴ Malý Joža (1875-1965) – v roce 1898 zřídil v Zábřehu knihkupectví, které vedl dalších 30 let.

⁹⁵ Kompletní seznam hudebnin z roku 1892 je uveden jako příloha č. 33

celého námi sledovaného období. Repertoár tvořily mše, rekviem, pange lingua, gradualia, offertoria a jiné drobné skladby následujících skladatelů: Robert Jan Nepomuk Führer (1807 – 1861), Ludvík Holain (1843 – 1916), Liberatus Geppert (1815 – 1881), Karl Kemptner (1819 – 1871), Matthäus Nagiller (1815 – 1874), Ignaz Reimann (1820 – 1885), Josef Gruber (1855 – 1933), František Hrdina (1793 – 1866), Josef Gregor Zangl (1821 – 1897), Josef Nešvera (1842 – 1914), Franz Bühler (1760 – 1823), Jan Leopold Kunert (1784 – 1865), Josef Drahorád (1816 – 1895), Kryšpín Josef Taschke (1776 – 1848), František Doubravský (Dobrovský) (1790 – 1867), Johann Gustav Eduard Stehle (1839 – 1915), Franz Xaver Witt (1834 – 1888), Josef Cyril Sychra (1859 – 1935), Michael Haller (1849 – 1915), Josef Gruber (1855 – 1933), František Hruška (1847 – 1889), Vilém Hübl (Hýbl) J. J. Pihert (1845 – 1911), (1751 – 1824), Joseph Matthias Kracher (1752 – 1835), Johann Baptist Schiedermayer (1779 – 1840), Joseph Wenzl Jacob Blahak (Blahack) (1780 – 1846), Carl Binder (1816 – 1860), František Novák (1815 – 1891), Franz Schöpfl (1836- 1915), Emanuel Sahanek (1827 – 1894), Kašpar Pivoda (1817 – 1891), Leopold Altmann, P. Gregor Pichler, Ignaz Kaspar, Attenhofer, Cibulka,⁹⁶ Denkenberger, Dvořáček, Köhler, Kordas, Křížek, Möldner, Oetl, Phillip, Reisinger, Schottenhamel, Wojaček.⁹⁷

Některé ze skladeb výše zmíněných skladatelů se dodnes dochovaly přímo na kůru kostela sv. Bartoloměje.⁹⁸ Na partiturách u nichž se dochovaly titulní strany, je jako opisovač nejčastěji uváděn regenschori František Hýbl nebo jeho předchůdce Vincenc Hrdina, u několika skladeb je zmíněn Josef Kroboth, o němž nejsou z dostupných pramenů žádné jiné zprávy.

Dále materiály z fondu kostelního konkurenčního výboru obsahují seznam hudebních nástrojů pořízený 1896: Housle se smyčcem,⁹⁹ viola bez smyčce, violoncello se smyčcem, violon bez smyčce se skříní, 2 trumpety, 2 lesní rohy,¹⁰⁰ 2 křídlovky, 1 basová trubka, 1 fagot,

⁹⁶ „Cibulka, český skladatel, žil koncem 18. a začátkem 19. století zřejmě v Čechách. Psán též Czibulka.“ Srov. Srov. ČERNUŠÁK, G. ŠTĚDRŮŇ, B. NOVÁČEK, Z. *Československý hudební slovník osob a institucí*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963. S. 164.

⁹⁷ U některých autorů nelze dohledat příslušná data ani jména.

⁹⁸ Seznam a vyobrazení těchto skladeb je uveden v příloze.

⁹⁹ Několik poškozených houslí se dochovalo v kostele sv. Bartoloměje dodnes. Nelze určit, zda jsou to nástroje z námi sledovaného období. Příloha č. 31, č. 32.

¹⁰⁰ Dva poškozené lesní rohy se dochovaly v kostele sv. Bartoloměje dodnes. Nelze určit, zda se jedná o nástroje z námi sledovaného období. Příloha č. 27 a č. 28.

2 tympány s podstavcem, klíčem a paličkami, 1 flétna, 1 B klarinet, 1 C klarinet, 1 A klarinet, 10 podstavců na noty, 7 plechových svícňů, 1 skříň na noty.¹⁰¹

Z předchozího seznamu lze usuzovat, že v druhé polovině devatenáctého století působilo na zábřežském kůru 10 - 15 hudebníků. Tuto domněnku lze podpořit také tím, že většina dochovaných skladeb byla komponována pro dvoje housle, violu, violoncello, dva klarinety, dvě trumpety, dva lesní rohy, flétnu, tympány a varhany jako je tomu například u skladby *Land Messe in C* od Mätthause Nagillera.¹⁰²

Můžeme se také domnívat, že největší oblibě se těšily skladby autorů I. Reimanna, M. Nagillera, R. Führera, L. Gepperta. Díla právě těchto skladatelů jsou v dochovaném seznamu hudebnin zastoupena v největším počtu. Z přítomnosti skladeb např. Roberta Führera¹⁰³ si můžeme utvořit obraz o vztahu zábřežského kůru k ceciliánské (cyrilské) reformě chrámové hudby.¹⁰⁴ Skladby právě tohoto autora patřil v druhé polovině devatenáctého století k těm nejrozšířenějším u nás, ačkoli je zmíněná reforma téměř všechny odmítala. Oproti tomu skladby takzvaně ceciliánských skladatelů např. L. Holaina, F. Hrušky, J. C. Sychry, J. Nešvery, F. X. Witta jsou v seznamu zastoupeny ve znatelně nižším počtu.¹⁰⁵

V roce 1892 nastoupil na místo regenschoriho a varhaníka kůru kostela sv. Bartoloměje i gymnaziální profesor František Hýbl. Účetní knihy konkurenčního výboru poskytují informace o tom, že v době svého nástupu za svou službu dostával 330 zlatých, v roce 1900 to bylo 690 korun a 880 korun v roce 1910. Vzrostly též příspěvky na

¹⁰¹ *Státní okresní archiv Šumperk*, kostelní konkurenční výbor Zábřeh.

¹⁰² Příloha č. 8

¹⁰³ Robert Jan Nepomuk Führer (1807 – 1861) český skladatel, žák J.N. Vitáska. Od roku 1830 působil na pražské varhanické škole, v roce 1839 se stal Vitáskovým nástupcem na kůru chrámu sv. Víta v Praze kde působil do roku 1845. Následně vystřídal několik převážně varhanických postů např. v Salcburku, Mnichově, Reidu, Aspachu, Vidni. K jeho nejvýznamnějším dílům patří chrámové skladby (mše A dur, Rekviem G dur). Činný byl také v teoretické oblasti (spisy: *Der Rhythmus*, *Praktický návod jak psát skladby pro varhany*).

¹⁰⁴ Cecilianismus, Cyrilská reforma – reformní hnutí katolické a z části i evangelické církve snažící se o obnovu hudebního ideálu chrámové hudby. Tento ideál měl spočívat v oživení tradice gregoriánského chorálu a polyfonie 15. a 16. století. Praktické prosazování reformy bylo ovšem náročné, a to z důvodu obecné oblíbenosti klasické a romantické hudby. Předním představitelem myšlenek cecilianismu v Čechách byl F. Lehner, vydávající od roku 1874 časopis *Cyrl*. Na Moravě se stal vůdčí postavou P. Křížkovský a po něm J. Nešvera, F. Musil, L. Holain.

¹⁰⁵ Viz. příloha č.33

chrámový sbor a nákup hudebnin a to na 40 korun ročně. Z doby Hýblova působení se také dozvídáme další informace o repertoáru chrámového sboru.¹⁰⁶

Při návštěvě arcibiskupa Prof. ThDr. Theodora Kohna 27. května roku 1897 zazpíval sbor *Ecce sacerdos magnus*¹⁰⁷. A při slavnosti k sedmdesátým narozeninám císaře Františka Josefa I. dne 28. října 1900 Palestrinovo *Salvum fac regeni*, Förstrovo *Pange Lingua* a Holainovo *Te Deum*. Při mši 5. dubna 1903 zaznělo Duo pro soprán a tenor *Fac ut portem christi mortem* a sbor *Eja mater* z Dvořákova *Stabat Mater*.¹⁰⁸

Kostel Sv. Bartoloměje samozřejmě disponoval varhanami. Ty byly pořízeny při rekonstrukci chrámu na konci osmnáctého století. Údaje o postavení nástroje z varhanářské dílny rodu Staudingerů¹⁰⁹ z Andělské hory se ovšem liší. Některé zdroje hovoří o tom, že nástroj Josepha Sebastiana Staudingera byl pořízen roce 1772¹¹⁰, ovšem farní kronika uvádí jako dobu vzniku až rok 1777. Již v roce 1795 zachvátil kostel požár, po němž musely být varhany rekonstruovány jistým Franzem Welzlem z Králík¹¹¹. Jak vypadal původní Staudingerův nástroj nevíme, ovšem po Welzlově zásahu se prý velmi změnil, údajně měl po opravě 24 rejstříků.¹¹² Jiří Sehnal vyslovil předpoklad, že by se tehdejší zábřežské varhany mohly podobat jinému nástroji Staudingerů z té doby, a to varhanám ve Švábenicích u Vyškova z roku 1781.¹¹³

¹⁰⁶ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.

¹⁰⁷ U skladby nebyl uveden autor.

¹⁰⁸ ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zábřeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.

¹⁰⁹ Staudingerové z Andělské hory byl varhanářský rod působící na Moravě mezi lety 1750 – 1839. Zakladatel varhanářské tradice Sebastian Staudinger (1680? – 1756) přišel do Adělské hory pravděpodobně v roce 1750 z Landeku. Na něj pak navázal jeho syn Joseph Sebastian Staudinger (1729 – 1809) a vnuk Fabian Sebastian Anton Staudinger (1766 – 1839). Mezi nástroje, které vyšly ze Staudingerovy dílny patří např. varhany ve Švábenicích u Vyškova (1781), Příboře (1798), Zlámance u Kroměříže (1827), Pavlovicích u Kojetína (1821) atd.

¹¹⁰ Tuto domněnku přinesl G. Pivoňka, jenž byl pověřen opravou varhan roce 1952 a který vycházel z popisků uvedených na varhaní skříni. Avšak v té době již varhany prodělaly několik rekonstrukcí, tudíž uvedené údaje mohou být nepřesné.

¹¹¹ Varhanář tohoto jména v Králíkách nikdy nepůsobil.

¹¹² Srov. SEHNAL, Jiří. Rod Staudingerů z Andělské hory. *Severní Morava, vlastivědný sborník*, 1978, Sv. 38, s. 42-43

¹¹³ Srov. SEHNAL, Jiří. Rod Staudingerů z Andělské hory. *Severní Morava, vlastivědný sborník*, 1978, Sv. 38, s. 42-43.

Pro představu uvádím dispozici Švabenických varhan z roku 1871:

Hlavní stroj:

1. Principál 8′
2. Portunál 8′
3. Viola di gamba 8′
4. Oktáva 4′
5. Flétna 4′
6. Dolce 4′
7. Kvinta 2 2/3′
8. Superoktáva 2′
9. Mixtura 1 1/3′ 4-5x

Positiv:

1. Kopula maior 8′
2. Kvintadena 8′
3. Principál 4′
4. Kopula minor 4′
5. Oktáva 2′
6. Akuta 1′ 3x

Pedál:

1. Subbas 16′
2. Principálbas 8′
3. Oktávbas 8′
4. Oktáv bas 4′

Ve dvacátých letech devatenáctého století varhany opravil Johann Kuttler z Vidnavy a v roce 1878 Josef Hauke z Uherského Hradiště, který vyměnil klaviatury a též některé rejstříky. Další oprava proběhla v roce 1906, kdy firma Brauner z Uničova vestavěla do původní skříně nové pneumatické varhany. 114 Z výroční zprávy kostelního konkurenčního výboru se dovídáme, že částkou 9250 korun na ně přispěl kníže Jan II. Liechtenstein.

Z předchozího textu je patrné, že problematika chrámové hudby v Zábřehu je poměrně komplikovaná, a to především z důvodu nedostatečného množství pramenů. Správa kostela, kterou zaopatřoval kostelní konkurenční výbor Zábřeh, se totiž

¹¹⁴ Srov. SEHNAL, Jiří. Rod Staudingerů z Andělské hory. *Severní Morava, vlastivědný sborník*, 1978, Sv. 38, s. 42-43.

logicky zaměřovala na finanční a administrativní záležitosti, a tak bohužel nemáme konkrétní představu například o přesném počtu sboristů a hudebníků na kůru. V tomto ohledu nám nepomohou ani hudebniny, jež se dochovaly přímo v kostele sv. Bartoloměje, a které mají spíše charakter fragmentů. Seznam skladeb z roku 1892 uvádí díla, která se nijak nevymykají dobové oblibě na kůrech malých kostelů. Vztah k ceciliánské (cyrilské) reformě nebyl pravděpodobně příliš intenzivní, protože v repertoáru sboru se nacházelo poměrně méně skladeb tohoto druhu.

Závěr

Bakalářská práce Hudební kultura v Zábřehu mezi lety 1840 - 1914 si kladla za cíl zmapovat hudební život tohoto severomoravského města v daném časovém období. Práce byla do velké míry ovlivněna počtem pramenů, které ne vždy dostatečně pokrývaly vytýčený časový úsek.

Město Zábřeh, devatenáctého století, je často označováno jako ojedinělý příklad českého kulturního centra na Severní Moravě. Často bylo nazýváno českým ostrovem v německém moři. Můžeme se domnívat, že tato obrozenecká nálada byla důsledkem zejména silné národně-uvědomovací činnosti, kterou započal již ve čtyřicátých letech učitel místní triviální školy Kašpar Pivoda. Po odchodu Pivody ovšem ve městě nastává jisté mezidobí, v němž převládají německé prvky. Především se jedná o snahy rodiny Brassů, která měla významné postavení ve vedení města celou druhou polovinu devatenáctého století a stála i u zrodu německých spolků. Převaha německých kulturních projevů lze vyčíst například z toho, že v Zábřehu vznikl první německý hudební spolek téměř o dvacet let dříve než český. Oprávněnost označení „Český ostrov v německém moři“ je snad pochopitelná až ke konci století, když je v Zábřehu založeno první české gymnázium v tomto regionu. Od toho okamžiku česká kultura převažuje. Za přispění ryze hudebních spolků jako byla Občanská beseda, nebo spolků spíše organizačního charakteru – Zora, se ve městě vytváří systém kooperace školských institucí s ostatními. Takřka pravidlem se stává působení gymnaziálních profesorů ve spolku Občanská beseda, který výrazně vypomáhal při prvních ročnících zábřežských pěvecko-hudebních akademií. Zásadními postavami těchto později dobře známých a nejen mezi zábřežskými oblíbených koncertů byli na jedné straně profesoři František Hýbl a František Waic, na straně druhé pozdější skladatelé Václav Kálík a K. B. Jirák. Waic, obecně považován za pokrokovou osobnost české hudby, působil na počátku této tradice a jistým způsobem nastavil

laťku pro jeho následovníky. Hýbl se naproti tomu neprojevoval tolik agilním dojmem, ale právě díky jeho téměř třicetileté výdrži se hudební akademie udržely i hluboko ve dvacátém století.

Nebyli to pouze hudební spolky a gymnázium, jež obstarávali hudební produkci města v té době. Významným jevem nejen pro Zábřeh samotný, ale i pro celé jeho okolí, se stala dubická kapela. Toto těleso, ač bylo amatérským souborem, získalo si popularitu mezi českým obyvatelstvem a nechybělo tak při žádné důležité události v Zábřehu, ať již se jednalo o nedělní zábavu nebo slavnostní pokládání základního kamene gymnázia. Dubičtí obstarávali hudební vystoupení už od poloviny padesátých let devatenáctého století a během své dlouholeté existence navštívili na 120 míst po celé Moravě. V námi zkoumaném období a regionu, je to jedinečný příklad velkého ač amatérského orchestru, který měl v době své nejintenzivnější činnosti na padesát členů.

Nedílnou součástí hudební činnosti byl samozřejmě kostel. V Zábřehu se k liturgickým obřadům využíval pouze kostel sv. Bartoloměje, na jehož kůru se pravidelně provozovala chrámová hudba. Stejně jako tomu bylo v případě provázanosti spolků a gymnázia, podobná situace panovala i na kůru kostela. Zpravidla jeden z učitelů, ať už triviální školy nebo gymnázia, působil také co by regenschori u sv. Bartoloměje. To je případ například Kašpara Pivody nebo Františka Hýbla.

Primárním záměrem práce bylo, aby jednotlivé kapitoly společně poskytly co nejširší a zároveň co nejvýstižnější obraz o hudebním životě města Zábřeh mezi lety 1840 až 1914.

Práci ovšem stěžoval nedostatek základních pramenů, jakými by byly kroniky spolků, seznamy studentů podílejících se na hudebně – pěveckých akademiích gymnázia nebo přehledy repertoáru takového tělesa jakým byla například dubická kapela.

Shrnutí

Bakalářská práce je zaměřena na hudební kulturu v Zábřehu na Moravě mezi lety 1840 - 1914. Jejím cílem je zmapování činnosti významných institucí a jednotlivých osobností, které v dané době formovaly hudební život tohoto severomoravského města. První kapitola se zabývá obecnými, ale i hudebními dějinami města. V dalších kapitolách je pak zkoumána hudebně kulturní činnost institucí, především gymnázia a kostela svatého Bartoloměje v Zábřehu. Pozornost je také věnována českým a německým pěveckým spolkům (Občanská beseda, Gesangverein Sängerbund). Oblastí instrumentální hudby se zabývá kapitola Dubická kapela. Práce se mimo jiné zaměřuje na významné osobnosti, které utvářely kulturní charakter města (Kašpar Pivoda, František Hýbl, František Waic), jako i na osobnosti, které v Zábřehu vyrůstaly a později se staly známými českými skladateli (Václav Kálík, K.B. Jiráček).

Summary

Bachelor thesis is focused on musical culture in Zábřeh Moravia between 1840 - 1914. Its aim is to map the activities of important institutions and individual personalities, which at that time formed the musical life of the North Moravian city. The first chapter deals with general, but also the musical history of the town. In subsequent chapters, then studied music and cultural activities of institutions, especially grammar school and church of St. Bartholomew in Zábřeh. Attention is also paid to the Czech and German singing societies (Občanská beseda, Gesangverein Sängerbund). The area of instrumental music discussed in chapter Dubická kapela. The work of, inter alia, focus on important personalities who shaped the cultural character of the town (Kašpar Pivoda, František Hýbl, František Waic), as well as people who grew up in Zábřeh and later became the famous Czech composers (Václav Kálík, K.B. Jiráček).

Zusammenfassung

Die Bachelorarbeit zielt auf die Musikkultur in Zábřeh na Moravě in 1840 - 1914. Das Ziel der Bachelorarbeit ist, die Tätigkeit der berühmten Institutionen genauso wie den einzigen Persönlichkeiten, die in diesem Zeitraum das Musikleben dieser nordmährischen Stadt bestimmen haben, zu beschreiben. In dem ersten Kapitel befasse ich mich mit Geschichte der Stadt, vor allem mit der Musikgeschichte. In den nächsten Kapiteln ist musik-kulturell Tätigkeit der Institutionen erforscht, vor allem auf dem Gymnasium und in der Kirche des heiligen Bartholomäus in Zábřeh. Die Aufmerksamkeit ist auch den tschechischen und deutschen Sängervereinen gewidmet (Občanská beseda, Gesangverein, Sängerbund). Das Kapitel „Dubická kapela“ befasst sich mit der Instrumentalmusik. Die Bachelorarbeit zielt unter anderem auf die berühmte Persönlichkeiten, die der Kulturcharakter der Stadt gebildet haben (Kašpar Pivoda, František Hýbl, František Waic), genauso wie auf die Persönlichkeiten, die in Zábřeh aufgewachsen haben und später berühmten tschechischen Komponisten werden (Václav Kálík, K.B. Jirák).

Soupis pramenů a literatury

Literatura

Publikace:

BARTOŠ, Josef. *Zábřeh- 750 let*. Zábřeh, 2004. 160 s.

BŘEZINA, Jan. *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*. Ostrava, 1963. 494 s.

FALZ, Leopold. *Dějiny města Zábřeh od nejstarších časů až do roku 1900*. Praha: Votobia, 2003. 298 s.

FILIP, Josef. *Almanach českého lidu na severní Moravě*. Zábřeh: Odbor Nár. jednoty, 1914. 62 s.

GREGOR, Vladimír. *Hudební místopis Severomoravského kraje*. Ostrava, 1987.

KAPUSTA, Jan. *Zábřežská léta Václava Kálíka*. Šumperk: Vlastivědný ústav v Šumperku, 1972. 43 s.

MEDEK, V. *Dějiny Dubicka, dubického panství a sousedních vsí do r. 1918*. Dubicko: 2001.

OČADLÍK, Mirko. *Profily českých hudebníků: K. B. Jirák*. Sv. 1. Praha: Hudební matice umělecké besedy, 1941. 77 s.

PIVODA, Kašpar. PIVODA, František. *Zpěvník školský, obsahující písně Z osmidílné čítanky pro obecné i měšťanské školy od Šťastného, Lepaře a Sokola*. Praha ,1884.

SEHNAL, Jiří., VYSLOUŽIL, Jiří. *Dějiny hudby na Moravě*, Brno 2001.

TROJAN, J. *Kantoři na Moravě a ve Slezsku v 17.-19. století : jejich sociální postavení, společenská funkce a význam ve vývoji národní hudební kultury*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. 671 s.

Příspěvky ve sbornících:

FILIP, Z. Muzikantská rodina Pivodova v Zábřehu. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 85. Šumperk: 2003.

KAPUSTA, J. Lidová píseň Severní Moravy. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 7. Šumperk: 1961.

KAPUSTA, J. Kmochova kapela za českost severní Moravy. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 16. Šumperk: 1968.

KAPUSTA, J. Za Stanislavem Adamem. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 28. Šumperk: 1974.

KOBZA, J. Vzpomínka na Stanislava Adama. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv. 57. Šumperk: 1989.

KŘUPKA, V. České menšinové školství na zábřežsku do roku 1918. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Sv.3. Šumperk: 1958.

Prameny:

Státní okresní archiv Šumperk, Fond FÚ Zábřeh, Farní úřad Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, Fond Gymn. Zábřeh, Gymnasium Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, Fond Kostelní konkurenční výbor Zábřeh

Státní okresní archiv Šumperk, FŠ Zábřeh, Farní škola Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, I.NŠ Zábřeh, I. národní škola Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, AM Zábřeh, Archiv města Zábřeh.

Státní okresní archiv Šumperk, ŽVÁČEK, M. *Hudební život na gymnaziu v Zbářeze v letech 1896 – 1948*. Šumperk.

Periodika:

Deutsche Wacht für die Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg. Hohenstadt [Zábřeh na Moravě], 1901-1938.

Moravský sever. Zábřeh : Josef V. Koruna, 1900-1948.

Internetové stránky:

<http://spolky.profitux.cz/>, Petr Hlaváček. Hudba v moravských spolcích do roku 1918.

<http://www.zabreh.cz/>, oficiální internetové stránky města Zábřeh.

<http://www.ceskyhudebnislovník.cz/>, Český hudební slovník.

Seznam příloh:

Příloha č.1 František Kahlik

Příloha č.2 Václav Kálik

Příloha č.3 K.B. Jirák

Příloha č.4 Budova Občanské besedy

Příloha č.5 Budova gymnázia

Příloha č.6 Farní kostel sv. Bartoloměje

Příloha č.7 Zpěvník bratří Pivodů

Přílohy č.8 až č.26 skladby dochované v kostele sv. Bartoloměje

Přílohy č. 27 až 32 nástroje dochované v kostele sv. Bartoloměje

Příloha č. 33 Seznam hudebnin zábřežského kůru z roku 1892

